

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava

Indria-Kristine Ilves

Laste saamine - teadlik kavatsus või loomulik elu osa?

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kairi Kasearu, PhD

Tartu 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	5
1.1. Sotsiaalsete ja mentaalsete skeemide teooria.....	5
1.2. Planeeritud käitumise teooria.....	7
1.3. Laste väärtuste teooria.....	9
1.4 Varasemad uuringud laste saamise motiivide kohta Eestis.....	10
2. PROBLEEMIPÜSTITUS.....	13
3. METOODIKA.....	15
3.1. Metoodika valik ja põhjendus.....	15
3.2. Uurimuses osalejad.....	15
3.3. Andmekogumismeetod ja intervjuude käik.....	15
3.4. Analüüsimetod.....	16
3.5. Eneserefleksioon.....	16
4. TULEMUSED JA ARUTELU.....	18
4.1. Lapsevanemaks saamise asetsemise üldistes elu plaanides ja visioonis.....	18
4.2. Lapsevanemaks saamise kavatsuse kujunemine.....	21
4.3. Laste saamise mõju isiklikule arengule ja elukvaliteedile.....	23
4.4. Noorte tajutud ühiskondlike normide, ootuste ja piirangute mõju lapse saamise kavatsuse kujunemisele.....	26
4.4.1. Tajutud ühiskonna poolne suhtumine.....	26
4.4.2. Põlvkondade vaheliste erinevuste tajumine.....	28
4.4.3. Lähedaste suhtumise mõju tajumine.....	29
4.4.4. Suhtumine globaalsetesse kriisidesse.....	30
4.4.5. Eesti perepoliitikasse suhtumine.....	31
4.5. Kolm lähenemist lapsevanemaks saamisele.....	31
KOKKUVÕTE.....	35
SUMMARY.....	37
LISAD.....	39

Lisa 1: Kvalitatiivse uuringu intervjuukava.....	39
KASUTATUD KIRJANDUS.....	43

SISSEJUHATUS

20. sajandi teisel poolel ja 21. sajandi alguses on lapse saamise otsustusprotsessis toimunud märkimisväärsed muutused (Langdridge jt, 2005). Aina enam lääne ühiskondades elavaid inimesi otsustab laste saamist edasi lükata või lapsi mitte saada (Langdridge jt, 2005). 2023. aasta Statistikaameti andmed näitasid rekordiliselt madalat sündimust, mida ei ole Eestis olnud alates 1919. aastast (Statistikaamet, 2023). Kui vaadata tulevikku, siis Noorte Pereuuring 2020 tulemustest selgus, et vaid 20% noortest peab 30. eluaastaks laste saamist kõige olulisemaks (Turu-uuringute AS, 2020) ja kui võtta arvesse rahvastiku loomulikuks taastamiseks vajaminev laste arv ühes peres, milleks on üle kahe lapse (Eesti Statistikaamet, 2022) ning Eesti noortest pooled näevad oma tulevases peres valdavalt ühte kuni kahte last (Turu-uuringute AS, 2020) siis on näha, et olukord nõuab tähelepanu ja lahendusi. Üheks suurimaks sündimuse mõjuteguriks peetakse inimese enda laste saamise soovi ja kavatsust (Barber, 2001). Seega selleks, et ennustada ja mõjutada viljakuse suundumusi on oluline mõista individuaalseid motiive, mis mõjutavad otsust laste saamisel (Hoffman, 1975). Individuaalsed motiivid on seotud inimese isiklike eesmärkidega, ühiste väärtustega ja veendumustega, sh tegelikult ka arusaamaga sellest, mitu last ühes peres peaks olema (Mayer ja Trommsdorff, 2010). Kuna kultuurispetsiifilised arenguteed mõjutavad noorukite väärtushoiakuid, identiteedi kujunemist ja suhteid, on oluline mõista, kuidas antud tegurid noori mõjutavad ning, kuidas nad ise oma otsuseid tõlgendavad ja hindavad seoses laste saamisega (Gibbons ja Stiles, 2004, viidatud Mayer ja Trommsdorff, 2010 kaudu). Noorukite laste saamise kavatsuste uurimine on oluline, sest selle mõistmine annab hea ülevaate sellest, millised tegurid võivad mõjutada kavatsuste kujunemist ja realiseerumist ning milline võiks sündimuse tase riigis järgmistel aastakümnetel tõenäoliselt olla (Hoffman, 1975).

Töö koosneb kuuest peatükist. Teooriaosas on ülevaade teoreetilistest lähtekohtadest, mis käsitlevad lapsevanemaks saamise motiive. Teiseks peatükiks on probleemipüstituse osa, kus võtan lühidalt kokku lõputöö peamise mõte ja sõnastan sellest lähtuvalt uurimisküsimused. Kolmas peatükk annab ülevaate töö metoodikast, neljas osa koosneb tulemustest ning arutelust ning viiendas peatükis on kokkuvõtte. Tulenevalt huvist antud teema vastu ning teema aktuaalsusest tuleneb ka antud bakalaureusetöö eesmärk, milleks on välja selgitada, kuidas noored ise põhjendavad ja tõlgendavad laste saamist oma eluplaanides ning millised motiivid neid otsuse kujundamisel juhivad.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Antud peatüki eesmärk on anda ülevaade teoreetilistest lähtekohtadest, mis käsitlevad lapsevanemaks saamise motiive. Töö teoreetiline osa tugineb sotsiaalsete ja mentaalsete skeemide teooria, planeeritud käitumise teooria ja laste väärtuste teooria käsitlustele. Töö teoreetiline osa annab ülevaate ka Eestis läbiviidud teemakohastest uuringutest.

1.1. Sotsiaalsete ja mentaalsete skeemide teooria

Kõigepealt uurin laste saamist sotsiaalsete ja mentaalsete skeemide teooria käsitluses. Barberi (2001) sõnul on üheks olulisemaks sündimuse mõjutajaks inimeste soov ja kavatsus lapsi saada ning antud teooria keskendub suuresti kavatsuste kujunemise selgitamisele ning pakub välja 5 väidet, kuidas antud teooria raamistikus on mõjutatud kavatsused ning kuidas see omakorda on seotud sündimuskäitumisega (Bachrach ja Morgan, 2013).

Antud töö lähtub Bachrachi ja Morgani (2013) välja pakutud kognitiiv-sotsiaalsest mudelist. Bachrachi ja Morgani (2013) mudel seob omavahel kognitiivset ehk indiviidi tasandit ning sotsiaalset ehk makrotasandit. Kognitiivne tasand hõlmab indiviidi ajus toimivaid automaatseid ja kaalutlevaid protsesse, mis tekitavad skeeme, kavatsusi ja tegevusi (Bachrach ja Morgan, 2013). Skeemideks nimetatakse aju loodud kogumikku erinevatest seostest, kogemustest, tunnetest ja aistingutest, mis võivad olla tugevalt seotud inimese identiteediga (Bachrach ja Morgan, 2013). Seega on Bachrachi ja Morgani (2013) mudeli kohaselt tõenäolisem, et indiviid, kelle lapsevanemaks olemise skeem ajus on täis positiivsust ja soojust, tahab saada ja saab suurema tõenäosusega lapsevanemaks võrreldes sellega, kes omistab sellele pigem võimaliku ebaõnnestumise kujutlused.

Mõned inimese ajus olevad skeemid on kaasasündinud (Gazzaniga, 2013), kuid suur osa on siiski õpitud suheldes indiviidi ümbritseva keskkonnaga (Damasio 2010, viidatud Johnson-Hanks jt, 2011 kaudu). Sotsiaalseks ehk makro tasandiks on sotsiaalsed struktuurid ehk püsivad organisatsioonivormid, käitumismustrid ja sotsiaalsete suhete süsteemid ehk indiviidi ümbritsev keskkond, mis tekib vaadeldavate materiaalsete struktuuride vastastikusest mõjust (objektid, vaadeldavad käitumised ja ehitatud keskkonnad) (Johnson-Hanks jt, 2011).

Normid ja väärtused on olnud läbi aegade olulised inimeste demograafilise käitumise mõjutajad (Oras, 2003). Emaduse struktuur on voolitud justkui ühiskondlikest normidest ning emadusega kiputakse seostama armastust ja vanemlikku austatud staatust (Bachrach ja

Morgan, 2013; Hoffman, 1975). Või kui lasterikkust peetakse ühiskonnas väärtuseks ja naise prestiiži näitajaks, saadakse ka ühiskonnas rohkem lapsi (Parts, 2000 viidatud Oras, 2003 kaudu). Samas teistpidi jällegi kui modernses industriaalses ühiskonnas väärtustatakse haridust, millega kaasneb automaatselt pikem õppimisaeg, lükkub suure tõenäosusega laste saamine jällegi edasi (Kasearu ja Kutsar, 2003). Teiseks aspektiks märgivad Bachrach ja Morgan (2013) emaduse struktuuris ideed investeerida oma lastesse läbi eluks kasulike oskuste õpetamise ning lisaks on ka teine viis, kuidas sotsiaalsed struktuurid inimese käitumist ja tunnetusi mõjutavad. Nimelt mõjutavad sotsiaalsed struktuurid seda, kuidas inimesed tõlgendavad erinevaid olukordi, sealhulgas iseennast ja teisi, keda enda ümber näevad (Bachrach ja Morgan, 2013). Näiteks kui on tekkinud paar, loob see struktuur automaatselt ootusi seoses pereloomega, mis omakorda mõjutab indiviidi mõtteid ja käitumist (Bachrach ja Morgan, 2013). Bachrach ja Morgan (2013) peavad oluliseks märkida, et kognitiivne käitumine on pidevas vastasmõjus sotsiaalsete struktuuridega. Struktuurid võivad mõjutada indiviidi kognitsiooni, muutes tema tajumist ja tõlgendust olukordadest ja samamoodi võib individuaalne käitumine mõjutada struktuuride toimimist ja muutumist ühiskonnas (Bachrach ja Morgan, 2013). Bachrach ja Morgan (2013) pakkuvad välja viis väidet sellest, kuidas antud teooria raamistikus on mõjutatud kavatsused.

Esmalt väidavad Bachrach ja Morgan (2013), et kavatsus ei ole seotud ainuüksi sooviga lapsevanemaks saada, soov võib olla suur kogum positiivseid skeeme ja ettekujutusi emaks olemisest naise peas, mis võib olla täiesti mitte teadlik ning ei eelda ka kohe kavatsust last saada. Kavatsus nõuab pigem mingisugust kohustust tegutseda ehk aju loob skeemid teadlikult nii tulemusest kui ka skeemid, mis viivad saavutusteni, mis motiveerivad inimest tegutsema (Bachrach ja Morgan, 2013).

Teiseks väidavad autorid, et tulemusele orienteeritud käitumine ei ole ilmtingimata tingitud kavatsusest (Bachrach ja Morgan, 2013). Näiteks võib soovimatult lapseootele jäänud naine aborti mitte teha, kuna tal on olemas emaks olemise positiivne ettekujutus ning lapse kasvatamist toetav keskkond (Bachrach ja Morgan, 2013). Kolmandaks väiteks Bachrach ja Morgani (2013) järgi on asjaolu, et juba moodustunud kavatsused mõjutavad tõenäoliselt lisaks tegevustele ka teisi skeeme. Näiteks kavatsus pühenduda aktiivselt karjääri redelil tõusmisele tugevdab skeeme, mis toetavad lapse saamise edasilükkamist. Lisaks väidavad Bachrach ja Morgan (2013), et kavatsused on struktuuridega piiratud, mis tähendab seda, et kui inimene pidevalt jälgib samasi mustreid, siis õpib ta selgeks mingid skeemid ja sealt omakorda normid, mis muutuvad nii harjumuspäraseks, et välja kujunevad kavatsuse aluseks

olevad enesestmõistetavad eeldused, mida inimene ise teadlikult tähele ei panegi (Bachrach ja Morgan, 2013). Näiteks, kui ühiskonnas on laialdaselt tunnustatud norm saada vanemaks ja võib-olla isegi teist last saada, siis see mõjutab inimeste kavatsusi seoses pere loomise ja laste saamisega (Barber, 2001).

Viimaseks väidavad Bachrach ja Morgan (2013), et kavatsuse moodustumine leiab aset vaid siis, kui olukord nõuab või motiveerib seda tegema, sest selleks vajalikud protsessid on ajule kulukad (Barber, 2001; Rackin ja Bachrach, 2016). Näiteks on suure kaaluga motiveerijaks muutused struktuurides, eriti kui struktuurideks on käitumismustrid või sotsiaalsete suhete süsteemid, sest nendel on suur osa inimeste ootuste ja rollide kujundamisel (Johnson-Hanks jt, 2011). Abiellumine on struktuuri muutus, mis viib indiviidi ühest struktuurist teise, mis muudab pereplaneerimise olulisemaks ning samal ajal ka piiratuks, sest mängus on ka partneri soovid (Rackin ja Bachrach, 2016). Nock (1995) leidis, et vabaabielus ja abielus olevate indiviidide endale soovivate laste arvu vahel on erinevused - vabaabielus olevad naised sooviksid endale väiksemal arvul lapsi kui abielus olevad naised. Oluline on märkida, et Nocki (1995) uurimuses tuli erinevus esile vaid naiste puhul. Borrero jt (2015) leidsid sarnaselt, et abielu muudab kavatsuse ja lapse saamise planeerimise tähendusrikkamaks ning lapse saamist peetakse sobivamaks peale abielu sõlmimist ning majandusliku stabiilsuse saavutamist.

1.2. Planeeritud käitumise teooria

Järgnev vaade lapse saamisele põhineb planeeritud käitumise teoorial. Nimelt määravad antud teooria kohaselt lapse saamise või vastupidiselt mitte saamise kolme liiki kaalutlused - käitumuslikud uskumused, normatiivsed uskumused ja kontrolli uskumused (Ajzen ja Klobas, 2013). Kuigi eelmainitud kolm on põhifookuses pakub teooria välja ka muid taustategureid.

Käitumuslikud uskumused on aluseks suhtumise kujundamisel, mis tähendab seda, et iga uskumus on seotud mingi kindla tulemusega, millele inimene omastab väärtuse (Ajzen ja Klobas, 2013). Ajzen ja Klobas (2013) tõdevad, et kui inimene usub, et lapse saamisel on positiivne tulemus, siis suurema tõenäosusega on tema suhtumine lapse saamisesse ka positiivne ning vastupidi. Antud loogika põhineb ootuste - väärtuste mudelil, mille kohaselt inimese hoiakud tulevad spontaanselt inimese mällu kinnitatud uskumustest, mis omakorda juhivad inimese käitumist (Ajzen ja Fishbein, 2000). Näiteks leidsid Langdridge jt (2005), et üheks märgiliseks lapse saamise aluseks on soov luua pere ning pakkuda armastust ehk tugev

rõhk on väärtustel. Samuti leidsid Langdridge jt (2005), et mehed ja vähesel määral naised arvavad, et lapse saamine piiraks nende karjääri ja võtaks neilt ära vabaduse. Nii mehed kui ka naised, kes last ei soovinud, tõdesid, et elus on ka tähtsamaid asju (Langdridge jt, 2005). Antud näidetest saab järeldada, et uskumused on kujundanud suhtumise lapsesaamisesse ning iga indiviid seostab lapse saamist, kas siis positiivse või negatiivse tulemusega, mida sarnaselt väidab ka Bachrachi ja Morgani (2013) pakutud sotsiaalsete skeemide teooria. Üldjuhul, mida soodsam on suhtumine lapse saamisesse, seda tõenäolisem on, et inimene kujundab oma kavatsuse lapse saamiseks (Ajzen ja Klobas, 2013) ning tulenevalt kavatsusest leiavad aset järgmised sammud ja tegevused (Ajzen, 1985). Üldreeglina on siiski enamiku inimeste käitumine eesmärgistatud tulenevalt kavatsusest (Ajzen, 1985) ning kui inimesel on kavatsus ehk plaan lapsi saada või siis vastupidiselt mitte saada, siis suurema tõenäosusega peredesse kus lapse sündimine on soovitud sünnib lapsi ja kus see juba algusest peale ei olnud soovitud, ei sünni lapsi (Barber, 2001).

Normatiivseteks uskumusteks on inimese suhtumine sellesse, mida tema jaoks olulised inimesed arvavad ning millised on nende ootused (Ajzen ja Klobas, 2013). Ajzen ja Klobas (2013) toovad välja kahte tüüpi normatiivseid uskumusi: injunktiivsed ja deskriptiivsed. Injunktiivsed uskumused põhinevad sellel, mida inimesele otse öeldakse või mida inimene arvab sellest, mida teised inimesed tahavad, et ta teeks ning deskriptiivsed uskumused põhinevad sellel, mida järeldatakse teiste inimeste tegudest (Ajzen ja Klobas, 2013). Olulisteks inimesteks võivad olla pereliikmed, vanemad, lähedasemad sõbrad ja ka partner. Näiteks leidsid Hoffman (1975) ning Langdridge jt (2005), et nii lapse saamise kui ka selle vastu olevate põhjuste seas, oli kesksel kohal partneri suhtumine ning üheks motivaatoriks laste saamisel on välja toodud soov perekonda röömustada ning perenime edasi kanda. Eelnevast tulenevalt võib järeldada, et inimene on nii otseselt kui ka kaudselt mõjutatud teistest end ümbritsevatest inimestest, mis omakorda tähendab, et tugivõrgustik antud teema kontekstis on oluline lapse saamise soovi mõjutaja. On leitud, et vastupidiselt vajaliku tugivõrgustiku puudumine võib pärssida lapse saamise soovi, samas kvaliteetsed perekondlikud suhted tõsta laste saamise tõenäosust (Tanturri jt, 2015).

Viimaseks kaalutluseks, tulenevalt planeeritud käitumise teooriast, on ressursid ja takistused ehk kontrolli uskumused, mis võivad kas soodustada või segada lapse saamist (Ajzen ja Klobas, 2013). Näiteks on laste saamist takistavaks piiranguteks peetud sobiva eluaseme puudumine (Vikat jt, 2007) ning finantsilised raskused (Langdridge jt, 2005).

Ajzen ja Klobas (2013) tõdevad, et antud teooria käsitluse juures tuleb arvesse võtta ka indiviidi isiklike väärtuseid, omadusi ja vajadusi, mis mängivad rolli kavatsuste ja omakorda käitumise ning siis ka uskumuste mõjutamisel. Kuigi võivad paljud erinevad taustategurid olla otsuste tegemisel ja uskumuste vormimisel olulised mõjutajad, ei paku teooria eraldi välja, milline faktoritest nõuaks erilist tähelepanu või väljatoomist (Ajzen ja Klobas, 2013).

1.3. Laste väärtuste teooria

Laste väärtuse teooria mõiste pärineb Hoffmani ja Hoffmani (1973) tööst (Hoffman ja Hoffman, 1973, viidatud Hoffman, 1975 kaudu). Laste väärtuse teooria keskendub väärtusele, mida lapsed pakuvad oma vanematele (Nauck, 2005). Hoffman (1975) toob välja üheksa põhiväärtust, mida lapsed täidavad:

- Täiskasvanu staatus ja sotsiaalne identiteet;
- Eneseteostus;
- Moraalne väärtus;
- Sidemed, seotus, kiindumus;
- Stimulatsioon, uudsus;
- Saavutus;
- Võim;
- Sotsiaalne võrdlus, konkurents;
- Majanduslik kasutegur.

Sarnaselt Hoffmani (1975) välja toodud majanduslikule kasutegurile ning muudele emotsionaalsetele ja psühholoogilistele väärtustele, jaotavad Mayer ja Trommsdorff (2010) ja Nauck (2005) laste väärtused kahte gruppi - majanduslikeks ning emotsionaalseteks. Laste vanematele pakutav majanduslik väärtus seisneb aktiivse materiaalse heaolu parandamises, aidates suurendada majapidamistootmist lisisissetuleku tagamisega, näiteks majapidamistöde tegemisega või tööturul teenimisega ning hiljem majanduslik abi vanematele kui nad on juba vanad (Nauck, 2005). Langdridge jt (2005) leidsid, et majanduslikust aspektist peetakse just lapse saamise poolt argumendiks hooldamist ning

olemasolu, mida laps pakub vanematele vanemas eas ning kindlustunnet, et neil on keegi olemas.

Mayer ja Trommsdorff (2010) märgivad, et laste poolt pakutavaks emotsionaalseks väärtuseks on emotsionaalne side ja seotus lapsega ning emotsionaalne rahulolu, mis suhe lapsega kaasa toob. Lisaks aitavad lapsed kaasa lissidemete loomisele teiste inimestega, näiteks teiste lastevanematega, suurendades seeläbi vanema sotsiaalset enesekindlust (Nauck, 2005). Vanema sotsiaalne enesekindlus on tegelikult oluline juba enne lapse saamist (Martin, 2017). Toetavad sotsiaalsed tingimused naise raseduse ja kasvatamise ajal võivad mõjutada inimese lapse saamise soove ka edaspidi (Martin, 2017).

Mayer ja Trommsdorff (2010) seostavad omavahel ka laste arvu ning väärtusi. Antud teooria kontekstis majanduslikke väärtuste kõrgelt hindamisega seostatakse suuremal hulgal lapsi ning emotsionaalsete väärtuste kõrgelt hindamisega väiksemal arvul lapsi (Mayer ja Trommsdorff, 2010). Majanduslike põhivajaduste rahuldamiseks, sealhulgas kodutööde tegemiseks või pere sissetulekute suurendamiseks on kasulikum omada rohkem lapsi, kelle vahel tööd ära jaotada (Nauck, 2005). Samas leidsid Mayer ja Trommsdorff (2010), et emotsionaalsete väärtuste kõrgelt hindamisega seostatakse väiksemal arvul lapsi, kuna emotsionaalsed vajadused, suudab väiksem arv lapsi sarnaselt suuremale arvule lastele, samamoodi kui mitte paremini täita.

1.4 Varasemad uuringud laste saamise motiivide kohta Eestis

Eestis on noorte sündimus kavatsusi ja laste saamise plaane uuritud üsna vähe, kuigi tegemist on Eesti jaoks keskse rahvastiku küsimusega (Vender, 2022). 2022. aastal uuris Deniss Vender oma magistritöö raames Eesti gümnaasiumiealiste sündimuskavatsusi ning leidis, et noored, kellel oli tulevikus kavatsus ka abielluda hindasid lapse saamist kui elu eesmärki kõrgemalt, kui need, kes abielluda ei kavatsenud (Vender, 2022). Soovitud laste arv oli seotud statistiliselt olulisel määral ka õdede ja vendade arvuga peres. Kui noor oli kasvanud suure lapselises peres, siis tõenäolisemalt soovis ta ka ise endale suuremal arvul lapsi (Vender, 2022). Kokkuvõtlikult saab tuua esile mõlema leiu puhul väärtuste peegeldumist lapse saamise kontekstis.

1999. aastal Tartus läbiviidud uuringust “Laste arvu perekonnas mõjutavad tegurid” ja IPROSEC-projektist, mille üks osa käsitles laste saamise edasilükkamist, selgusid muude

faktorite seas näiteks eneseteostuse vajadus, majandusraskused, ebaküpsus ehk tuntakse, et ollakse veel liiga noor, et lapsi saada ning soovitakse tegeleda muude asjadega, sealhulgas lõpetada õpingud, elada oma partneriga koos pigem teineteise jaoks, suhelda sõpradega, mida lapsed takistaks, ajapuudus ja soov veel mitte lastega kaasnevat vastutust võtta (Oras, 2003). Tuntavate majandusraskuste puhul on tegemist piirava faktoriga, kuid muud peegeldavad perekonna ja laste väärtuse muutumist või vähem väärtustatust, võrreldes teiste eluvaldkondadega (Oras, 2003).

Uuritud on ka Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soove (Suija, 2018) ehk põhjuseid ja tegureid, mis ajendavad või pärsivad suuremal arvul lapsi saada. Suija (2018) leidis, et suurt rolli mängis vastajate nägemus ideaalsest laste arvust perekonnast. Kolme või enama lapse saamise soov oli suuresti seotud ka majandusliku olukorraga ning kolme või enam last sooviti vähem, tõenäolisemalt juhul, kui isiklik majanduslik seis hinnati kehvemaks. Oluline oli ka haridustase, seda just naiste puhul (Suija, 2018).

Suija (2020) uuris oma magistritöös, küll mitte lapse saamise plaane, vaid konkreetselt põhjuseid, miks mehed ja naised ei soovi lapsi saada. Ta leidis, et tulemused meeste ja naiste seas jagunevad peamiselt kaheks. Ühelt poolt on suures joones seotud laste mitte soovimine isiklike vajaduste ja hoiakute ning soovidega. Soovitakse teha pigem elus midagi muud ning ei taheta lapsevanema rolliga kaasnevaid kohustusi (Suija, 2020). Laste mitte soovimine oli tingitud ka globaalsetest kriisidest ning sellest lähtuvalt soov mitte riskida (Suija, 2020). Eelnevast tulenevalt võib järeldada, et tulemused on suuresti seotud hoiakute ja motiividega.

Pere Sihtkapital viis 2021. aastal läbi küsitluse “Naised, emad ja suhted” ning uuringus selgus, et üle poole rahvastikust arvab, et Eestis sünnib liiga vähe lapsi, samas vanuserühmas 18-24-aastased, oli seda laadi arvamust vaid 37% vastanute seas (Pere Sihtkapital, 2021). Taoline erinevus viitab, kas informeeritusele või peale kasvavale teistsuguse hoiakuga põlvkondadele (Pere Sihtkapital, 2021). Lisaks selgus, et üle poolte (51%) naistest sooviks oma perre kasvama vähemalt kolme last (Pere Sihtkapital, 2021). Samas on tegelikkus teistsugune - elu jooksul saab kolme või enama lapse emaks umbes veerand naistest (Pere Sihtkapital, 2021). Antud tulemused vajavad sügavamalt uurimist ja vaatamist noorte mõtetesse ja arvamustesse.

Arvamust lapsesaamise motiivide, sealhulgas takistuste kohta, on Eestis küsitud Eesti Pere- ja Sündimusuuringu (EPSU) käigus. Selgus, et lapse saamise üheks suurimaks motiiviks peetakse laste poolt pakutavat elu mõtestatuse ja täisväärtuslikkuse tunnet (Gortfelder, 2020).

Lapsesaamine materiaalseste motiivide eesmärgil on vähenenud, põhjuseks majandusliku heaolu paranemine ning pikenev haridustee, lapsi ei vaadelda enam tööjõuna (Gortfelder, 2020). Laste saamine vanaduspõlve kindlustamise eesmärgil on ka pigem kahanenud, kuid taoline motiiv võib pikemas perspektiivis taas süveneda, võttes arvesse eluea pikenemist (Gortfelder, 2020).

2. PROBLEEMIPÜSTITUS

Üheks määravamaks sündimuse mõjutajaks peetakse individuaalset kavatsust ja soovi lapsi saada (Barber, 2001). Antud lõputöö peamine fookus ongi uurida noorte kavatsusi seoses lapsevanemaks saamisega ning motive, mis neid otsuse kujundamisel juhivad.

Teema konteksti valitud teooriad on omavahel üsnagi seotud, põimides sotsiaalsed struktuurid ja indiviidi mõtteprotsessid, mis kujundavad lapsevanemaks saamise otsust. Sotsiaalsete skeemide teooria kohaselt mõjutab käitumist ja kavatsusi suurel määral indiviidi ümbritsev keskkond ja indiviidi tasandil toimuvad ajuprotsessid, mis koguvad infot ning loovad seoseid (Bachrach ja Morgan, 2013). Ümbritsev keskkond ja sotsiaalsed struktuurid mängivad rolli selles, kuidas inimesed tõlgendavad erinevaid olukordi, kuidas mõistetakse erinevaid ühiskonnas olevaid norme, sealhulgas ka iseennast ja teisi (Bachrach ja Morgan, 2013). Lisaks väliskeskkonnale on kavatsuste kujunemise aluseks planeeritud käitumise teooria raamistikus ka inimese isiklikud uskumused, mis kujunevad välja suhtumisest, rolli mängib teiste arvamus ning võimalikud takistused (Ajzen ja Klobas, 2013). Lapsevanemaks saamise otsuste kujundamisel on oluline koht, nagu ennist mainitud isiklikel väärtustel, kuid muust vaatenurgast ehk millist väärtust pakub konkreetselt laps lapsevanemale ning kas lapsevanemaks saamine on miski, mis neid väärtuseid toetab (Nauck, 2005).

Viimasel kahel aastal on Eestis registreeritud rekordiliselt madal sündimus ning tõenäoliselt ei ole lähiaastatel suuremaid generatsioone peale tulemas (Pärli, 2024). Madal iive võib väikesearvulise rahva puhul viia rahvuse kadumiseni, mille tõttu on oluline teada, mis mõjutab inimeste valikuid suurema või väiksema arvu laste või lastetuks jäämise kasuks (Oras, 2003). Kaasprofessor Mare Ainsaar ja sotsiaalminister Signe Riisalo tõdevad, et suur roll on kindlasti inimese enda otsusel lapsi saada, kuid olulisel kohal on ka riigi poliitika, majanduslik stabiilsus ja turvaline keskkond, kus last kasvatada (Pärli, 2024). Selleks, et mõjutada sündimusmustrit ning ennustada demograafilist olukorda Eestis järgneva mitmekümne aasta jooksul, on eelkõige vajalik mõista individuaalseid motive, mis lapsesaamise soovi kujundavad (Hoffman, 1975).

Käesoleva lõputöö probleemipüstitusest lähtuvalt püstitan järgnevad uurimisküsimused:

1. Millisele kohale asetavad noored laste saamise oma eluplaanides?

2. Millist rolli mängivad isiklikud väärtused ja uskumused laste saamise kavatsuse kujunemisel?
3. Milline on noorte arvates laste saamise mõju nende isiklikule arengule ja elukvaliteedile?
4. Kuidas noored tajuvad ühiskondlike normide, ootuste ja piirangute mõju oma lapse saamise kavatsuse kujunemisele?

3. METOODIKA

3.1. Metoodika valik ja põhjendus

Antud bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas noored ise põhjendavad ja tõlgendavad laste saamist oma eluplaanides ning millised motiivid neid otsuse kujundamisel juhivad. Andmete kogumiseks kasutan kvalitatiivseid uurimismeetodeid. Kvalitatiivsetes uuringutes kogutakse andmeid vaatluse, intervjuu või sõnalise suhtlemise kaudu ning peamiselt keskendutakse tähendustele ja tõlgendustele, mida uuringus osalejad väljendavad (Laherand, 2008). Teisalt piirab kvalitatiivne sisuanalüüs tulemuste üldistatavust ning keeruline on teha laiemaid järeldusi, kuna valim on väike (Kalmus jt, 2015). Andmeid kogun poolstruktureeritud intervjuude kaudu. Poolstruktureeritud intervjuude puhul kasutatakse varem valmis töötatud intervjuukava, (vt lisa 1.) kuid tulenevalt intervjuueeritava vastuste sisust võib küsimuste esitamise järjekord muutuda (Lepik jt, 2014).

3.2. Uurimuses osalejad

Antud töö fookuses on noorte arusaam ja tõlgendused, seega intervjuueerin noori vanuses 18-21-eluaastat. Kõik intervjuueeritavad on eestlased. Taolise vanusevahemiku valisin sellepärast, et see on periood, kus tavaliselt hakatakse juba tõsisemalt mõtlema oma tuleviku peale ning püstitatakse elueesmärke. Seal võiks välja tulla noorte sügavamad tõekspidamised ja mõtted, ilma, et need oleks juba teostunud. Viin läbi seitse intervjuud, millest kolmel korral intervjuueerin poisse ning neljal korral tüdrukuid, intervjuus osalemise eelduseks on vanus 18-21-eluaastat. Intervjuudes osaleb igast vanusest vähemalt üks noor. Antud töös kasutan valimi moodustamiseks nii mugavusvalimit kui ka lumepallivalimit. Ühe intervjuueeritava ni jõudsin läbi varasemalt intervjuueeritud isiku (Rämmer, 2014), ülejäänud 6 leidsin kasutades mugavusvalimit.

3.3. Andmekogumismeetod ja intervjuude käik

Andmete kogumiseks viisin läbi individuaalsed poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuude eesmärgiks oli mõista, kuidas noored ise oma perspektiive tõlgendavad ja laste saamist oma eluplaanides näevad, sealhulgas keskenduda noorte mõtetele, kogemustele ja emotsioonidele seoses laste saamisega ning uurida otsuste ja veendumuste tagamaid. Esmalt võtsin noortega ühendust, tutvustasin uuringut ja selle eesmärki ning uurisin, kas nad oleksid nõus antud uurimuses osalema. Noorte otsimine sai alguse 2024. aasta veebruaris, intervjuud viisin läbi

märtsis. Intervjuude kestvus oli vahemikus 17- 40 minutit. Kõik intervjuud viisin läbi iseseisvalt, 7st intervjuust 3 viisin läbi veebipõhiselt kasutades *Teams* keskkonda. Kõik intervjuud transkribeerisin, kasutades veebipõhise kõnetöötlusvahendi abi (Olev ja Alumäe, 2022), kuhu lisasin intervjuu helifaili, mille salvestamiseks kasutasin mobiiltelefoni allalaetud mobiilirakendust *Voice Memos*.

3.4. Analüüsimeetod

Antud töös kasutan kvalitatiivset sisuanalüüsi ning analüüsitehnikana juhtumiülest lähenemist. Kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutatakse tekstide sisu või konteksti mõistmiseks (Laherand, 2008) ning antud juhul pärinesid andmed individuaalintervjuudest. Juhtumiülese ehk horisontaalse lähenemise korral on vaatluse all korraga mitu analüüsitavat juhtumit, antud juhul intervjuud (Kalmus jt, 2015). Intervjuudes kogutakse kokku kõik konkreetsed osad, mis käsitlevad kindalt uuritavat teemat ning võrreldakse neid omavahel (Kalmus jt, 2015). Eesmärgiks on leida kogutud intervjuudest arusaamu ja tõlgendusi, mõista neid, vaadata kuidas need omavahel erinevad ning millised on sarnasused. Lisaks loon ka tüpoloogiad ehk persoonad. Tüpoloogiate loomise eesmärk on juhtumitüüpide kirjeldamine, väljaselgitamine ja võrdlemine (Kalmus jt, 2015).

3.5. Eneserefleksioon

Minu kui noore naise ja uurija vaatevinklist oli kindlasti väga huvitav antud teemal intervjuud läbi viia, kuna tegemist on esiteks minu vanuste noortega ning väga põnev on teada saada, kuidas noored sellisel teemal mõtleavad, eriti kui ma ka ise olen samas vanuses ning tavaliselt ei tule see teema ka taolisel kujul arutamisele. Intervjueeritavad olid üsnagi avameelsed, kuna nad teadsid töö teemat, siis mainisid nad tegelikult lastega seonduva üsna ruttu ära, kuigi lapsi veel küsimustes mainitud ei olnud, ma ei arva ka, et see intervjueeritavaid kuidagi kallutas. Ma tegin teadlikult otsuse mitte eeldada intervjueeritavatelt soovi lapsi saada, sest see avab jällegi dialoogi ja annab neile võimaluse ilma surveta teemal arutleda ning ka mulle kui uurijale avab uusi vaatenurki, mille alusel oma tööd kirjutada. Arvasin, et teema on üsna isiklik, kuid minu kogemus näitas, et sellest räägitakse üsna vabalt. Samas tunnen, et tegin ka endast kõik oleneva, et tõesti tekitada nii mugavat olustiku kui võimalik, põhjuseks just teema ise ning teadsin, et mida mugavam neil on seda rohkem nad ka räägivad. Lõpuks räägiti tõesti palju, sealhulgas pereelu detaile ja põhjendati üsna analüütiliselt, kust nende mõtted tulevad. Osalejad erinesid mitmest küljest: nende suhtestaatus, haridustase ja

eluetapid olid erinevad. Meeste ja naiste vaheliste erinevuste poolest jäi mulle kõige enam silma meeste viis kirjeldada asju rohkem enesestmõistetavalt või kasutada rohkem ratsionaalsemaid viise, naised puudutasid rohkem emotsionaalsemaid nüansse, mis võib olla seotud ka sellega, et omavahel räägivad naine naisega, seal tekib rohkem samastumise tunnet, eriti kui räägitakse emadusest. Kõik intervjueritavad allkirjastasid nõusolekulehed. Intervjuu materjale, sealhuglas transkribeeringuid hoiustan kuni lõputöö kaitsmise lõpuni ning seejärel kustutan. Transkribeeringuid on lugenud lisaks minule vaid minu juhendaja.

4. TULEMUSED JA ARUTELU

Antud peatükis esitatud tulemused on struktureeritult lähtuvalt uurimisküsimustest ning juurde toon näiteid intervjuude käigus kogutud seisukohtade kohta, mille üle arutlen, tuginedes töö teoreetilisele osale.

4.1. Lapsevanemaks saamise asetsemine üldistes elu plaanides ja visioonis

Selleks, et mõista, kus ja kas laste saamine üldse asetseb noorte eluplaanides ja visioonis, uurisin kõigepealt, milline on noorte nägemus enda tulevikust praegusel hetkel. Intervjueeritavatele pakkusin välja ka konkreetsed vanusepiirid, alustades 25. eluaastast ja siis 35. eluaastat. Kõik intervjueeritavad tõid välja, et 25. eluaastaks sooviksid nad elada eraldi oma vanematest. Esmatähtsaks peeti lõpetada kõik pooleli olev (kaitsevägi, kool). Seejärel erialase või stabiilsema töökoha olemasolu, karjääri tegemine ja reisimine. Kõlama jäi individuaalsete huvide, soovide ja eesmärkide teostamine ja nendele keskendumine selles vanuses. Suurem osa intervjueeritavatest mainisid lapsi pigem midagi, millele vaikselt võiks selles vanuses juba mõelda, kuid neid veel siis ei oleks. On täiesti võimalik, et noorte puhul on lapsevanemaks saamise plaanid selles vanuses pigem vaid mõtted tulevikust, mitte veel konkreetselt planeeritud eesmärgid, kuna tegemist on 18-21-eluaastates noortega, kes alles alustavad oma täiskasvanuelu ja hakkavad kujundama oma identiteeti ning eluplaane.

“Aga ma arvan, et selles vanuses (25) mul veel lapsi ei oleks. Kui ma praegu peaksin ütlema, siis reisiksin arvatavasti peale kooli lõpetamist ja üritaksin jah, lihtsalt nagu elu nii-öelda elada. Ja siis noh, see ongi see vanus, ma arvan, et kui ma juba mõtleks laste peale, aga mul ei oleks.” (naine, 18-aastane)

Üks intervjueeritav tõdes, et tema sooviks järgneva kahe aasta jooksul last saada. Samas ütles ta ka kohe juurde, et tema arvates on temaga sarnaselt mõtlemaid noori pigem vähe.

“ /.../ ma olen hetkel kakskümmend üks ja ma tahan aasta-kahe jooksul saada last /.../” (naine, 21-aastane)

35. eluaastaks olid plaanid justkui kindlamad. Siis loetleti julgemalt asju, mis kindlasti võiksid selleks eluaastaks olla. Välja toodi laste ja pere olemasolu, mis näitab, et olenemata noorest vanusest, nähakse lapsi oma elus. Lisaks toodi välja kindla kaaslase olemasolu, mainiti ka abielu. Eriliselt jäi kõlama selleks eluaastaks saavutatud finantsiline võimekus ja kindlus.

“Ja kolmkümmend viis ja siis juba võiks olla ju oma pere. Päris oma kodu. Stabiilne, stabiilne töökoht, sissetulek. Et ma saaks võimaldada perele asju, enda lastele, et see kõige tähtsam, et ei oleks mingisugust koonerdamist /.../” (mees, 20-aastane)

Üks intervjueeritavatest tõdes, et kui selleks vanuseks (35) lapsi ei ole, siis on juba hilja, antud mõttelaadi selgitab Bachrachi ja Morgani (2013) sotsiaalsete skeemide teooria, mille kohaselt kavatsus nõuab mingisugust kohustust tegutseda. Antud juhul on kohustuseks mingisugune vanusepiir, mis eeldab laste saamist, sama seisukohta jagas veel üks intervjueeritav rõhutades ühiskonnas hõljuvat eeldust, mis seostub vanusega, kus võiks lapsed olla ning kui antud vanuses neid ei ole, jääb kõlama pigem negatiivne alatoon. Taoline mõttelaad peegeldab ühiskondlike norme ja eeldusi, mis lisaks isiklikele motiividele mõjutavad indiviidi käitumist, arusaamu ja tõekspidamisi (Johnson-Hanks jt, 2011). Teisalt võib taolist mõttelaadi vaadelda ka kui indiviidi uskumusi ehk suhtumist antud juhul sellesse, mida arvab ühiskond mingis vanuses laste saamisest või vastupidiselt laste mittesaamisest. Just injunktiivsed normatiivsed uskumused ehk indiviidi suhtumine (Ajzen ja Klobas, 2013) peegeldavad seda, mida individ arvab sellest, mida teised temalt tahavad või ootavad. Selles aspektis on tähelepanuväärne asjaolu see, et kuigi uskumused mõjutavad kavatsust, ei tulnud intervjuudest välja, et taolist vanuselist eeldust peetakse survestavaks, tundub, et see on pigem alateadlik ja seda lihtsalt mainitakse või ei ole intervjueeritavad ise veel sellises vanuses ning survet ei tunne.

“see nagu pigem siis juba vaadatakse imelikult, kui sa oled niisugune kolmkümmend kaks ja sul ei ole lapsi.” (naine, 20-aastane)

Intervjuudest jäi kõlama tänapäeva ühiskonnas olev tugev individualismi tendents. Enne lapsevanemaks saamist peetakse olulisemaks tegeleda isiklike eesmärkide ja soovide täideviimisega ehk eelistatakse panna ennast kõigepealt ettepoole. Laste saamine on pigem teisejärguline. Soome üliõpilaste seas läbiviidud uuringu tulemused näitasid, et suhete juhuslikkus ja üldine tunnetus, et nad ei ole laste saamiseks veel piisavalt küpsed, olid olulised põhjendused (Virtala jt, 2011). Taolist mõtet jagasid ka mitmed intervjueeritavad.

“/.../ see on ka nagu minu mõte, et ma ei taha enne last saada, kui ma ei saa talle pakkuda nii-öelda täisväärtuslikku elu, et et kõigepealt ma tahaks iseenesest suureks kasvada ja natuke nautida ja siis lapse saada, et ma arvan, see on ka teistel täpselt samamoodi.” (naine, 20-aastane)

Väga oluliseks peetakse iseseisva majandusliku kindlustatuse saavutamist (Borrero jt, 2015) enne laste saamist selleks, et pakkuda hiljem lapsele kõike eluks vajalikku ning olla võimeline pühenduma lapsevanemaks olemisele. See on ka põhjus, miks lükkub laste saamine automaatselt edasi, mis toetab ka Bachrach ja Morgani (2013) väidet, et olemasolevad kavatsused, antud juhul kavatsus saavutada majanduslikku kindlustatust enne laste saamist, kujundab indiviidi tulevikus tehtavaid valikuid. Finantskindluse saavutamise olulisus enne vanemaks saamist tuli välja ka Austraalia ülikoolis läbi viidud uuringus, kus osalesid 18-25-aastased mehed (Thompson ja Lee, 2011). Olulisena rõhutatakse lapse vajadustest lähtumist ehk siis majanduslik kindlustatus on vajalik lapse igakülgse heaolu tagamiseks.

“mina isiklikult olen seda mõtet.. selle mõtteviisiga, et kui mina saan lapsi, siis ma tahan, et see laps kasvaks üles nii, et tal on olemas kõik, mis ta vajab. /.../ mul võib-olla ei ole selleks piisavalt finantsilisi vahendeid või kuidagi, et see ei ole see, mida mina tahaks sellele lapsele anda.”(naine, 21-aastane)

Intervjueeritavad tõid mitmel korral välja ka karjääri tegemist ning hariduse omandamist. Ka Suija (2020) leidis, et laste saamine võib jääda muude elu eesmärkide ja soovide taha, olgu selleks karjäär, õpingud või hoopis midagi kolmandat. Seda tõdesid ka intervjueeritavad ise.

“Ma sooviksin selles mõttes reisida, avastada maailma ja erinevaid kultuure. /.../ leida selles mõttes karjääriliselt see rada, kus ma tunnen ennast hästi, et, ja kindlasti õppida /.../ kuidagi harida ennast hästi palju” (naine, 21-aastane)

Üks intervjueeritavatest tõi välja, et tänapäeval on rohkem võimalusi õppimiseks kui kunagi varem ning seda võimalust kasutatakse ka ära. Lisaks mängib haridus majanduslikus aspektis olulist rolli ning kuna laste saamise üheks teguriks peetakse majandusliku kindlustatust, mida tagab haridus, on hariduse omandamine väga olulisel kohal.

“/.../vanasti ei olnud seda, et naised tahtsid haridust või et nad üldse said haridust, aga nüüd ongi see, et tahetakse õppida, see õppeprotsess on ju nii pikk, et kui sa lähed kaheksateist aastaselt ülikooli, sa tahad teha baka, magistrid, doktorid, mis iganes asjad siis, see ongi sul, ma ei tea, vähemalt kaheksa aastane projekt, onju ja siis sa oledki juba seal kolmekümnendate läheduses, siis võib-olla mõtled, et tegelikult pole elu elanud, ma olen ainult õppinud või ma ei tea, nüüd hakkab karjääri tegema.” (naine, 21-aastane)

4.2. Lapsevanemaks saamise kavatsuse kujunemine

Kuigi intervjueeritavate nägemus laste saamisest ja selle asetsusest oma eluplaanides on mõnevõrra erinev, on kõigil kavatsus lapsevanemaks saada olemas, vähemalt praegusel hetkel, mis on Barberi (2001) järgi väga oluline tegur, kuna kavatsus on üheks sündimuse olulisemaks mõjuteguriks.

“Mul on juba alati see olnud, see tahe” (naine, 18-aastane)

Uurides intervjueeritavatelt, kuidas tõlgendavad nemad oma kavatsuse tekkimist ning millised tegurid, sealhulgas väärtused ja veendumused mõjutavad indiviidi lapsevanemaks saamise kavatsust, tuleb esile mitmeid olulisi aspekte. Näiteks lapsepõlve toodi mitmel korral välja tõdedes, et see periood elust on väga suurel määral voolinud kavatsust tulevikus lapsevanemaks saada. Kui enda lapsepõlve seostati soojuse ja positiivsusega tahetakse ka ise kunagi seda kogemust edasi anda. Lapsepõlve ja eakaaslaste ehk ümbritseva keskkonna olulisust tunnustab ka Damasio (2010, viidatud Johnson-Hanks jt, 2011 kaudu), viidates keskkonna mõjudele, mis kujundavad inimese arusaamu.

“Ma arvan, et ta mingis osas tuleb lapsepõlvest, et me ju mängisime... mina mängisin väiksenä nukkudega. Sa käisid lasteaias, sul olid seal lapsed ümber sinu vanused /.../ lasteaias, kui sa mängid kodu kellegagi, et ja et see minu beebi number üks beebi number kaks /.../” (naine, 21-aastane)

Intervjueeritavad, kes pidasid enda jaoks väga tähtsaks perekonda ja pereväärtusi tõid esile ka laste olulisuse perekonna jätkamisel - perekonnanime (Langdridge jt, 2005), geenide ja tõekspidamiste edasikandmise.

“ /.../ Minu jaoks on perekond hästi oluline, et selle hoidmine, selle nagu traditsioonide jätkamine, temale sellele lapsele rääkida tema vanaemadest vanaisadest, et vanavanaisadest, et kuidagi see pakub mulle seda kindlust, rahulolu, armastust /.../ kes kannaks edasi ka mingis osas minu gene, minu väärtusi, minu tõekspidamisi /.../” (naine, 21-aastane)

Uuringud näitavad seost noorte soovitud laste arvu ning nende enda kasvukeskkonna, sealhulgas õdede ja vendade arvu vahel peres (Vender, 2022). Kui indiviid on kasvanud suure lapselises peres, on tal ka tõenäolisemalt ettekujutus omada tulevikus suuremal arvul lapsi (Vender, 2022), mis viitab perekondlike kogemuste mõjule inimeste tulevastele soovidele (Langdridge jt, 2005; Tanturri jt, 2015). Õdede ja vendadega üles kasvades võib indiviid seostada seda positiivsete kogemustega, mis omakorda mõjutab tema enda soove laste

saamise ja laste arvu osas tulevikus (Bachrach ja Morgan, 2013). Mitmel intervjuueeritaval olid endal õed-vennad ning sellel puhul toodi ka neid kohe mõjutegurina välja.

“/.../ kui sul on endal kõrval väikesed õed või vennad, siis nii-öelda see, et sul endal on ka üks päev lapsed ümber, on palju nii-öelda loogilisem ja sa soovid seda last enda kõrvale või olla ema.” (naine, 21-aastane)

Samas intervjuueeritavad, kellel endal õdesi-vendi ei olnud mainisid esimesena jällegi eeskujuna teisi eakaaslaseid.

“ /.../ mul oli hästi palju naabrilapsi, keda ma hoidsin mulle hästi meeldis lastega tegeleda. “(naine, 21-aastane)

Perekondlike kogemuste mõju indiviidi kavatsustele tõi välja ka Hoffman (1975), antud juhul ei ole mõjutajaks õed-vennad vaid muud pereliikmed. Asjakohane näide isiklike kogemuste ja suhete mõjust indiviidi väärtustele ja uskumustele, mis mõjutavad kavatsust on ühe intervjuueeritava tõdemus sellest, et ta ei ole kunagi olnud väga suur lastearmastaja, kuid tema vanaema, kes väga armastab lapsi on tekitanud temas soovi, ka ise lapsevanemaks saada.

“No üks asi, mis mul kindlat on olnud /.../ sihuke mõjutus saada on vanaema. Tema on väga suur lastearmastaja ja siis nagu sellepärast, et ta on nagu alati rääkinud, et oi, ma nii ootan juba väikest lapselast” (naine, 20-aastane)

Teine intervjuueeritav tõdes, et tema ema on talle eeskujuks, olles ise kolme lapse vanem, mis on tema jaoks hästi motiveeriv ning innustab ise samamoodi lapsevanemaks saada nähes, milliseid rõõmuhetki ema lapsevanemana kogeb.

“Sest, et nagu juba sellest, et minu emal on kolm last /.../ “ (naine, 18-aastane)

Kaks intervjuueeritavat pidasid järglaste saamist lihtsalt loomulikuks osaks elust, inimese kaasasündinud arusaamaks (Gazzaniga, 2013) või lihtsalt “normaalseks” nähtuseks, mida võib selgitada Bachrach ja Morgani (2013) lähenemine, mille kohaselt inimene jälgib samasi mustreid ja õpib selgeks normid, mis muutuvad nii harjumuspäraseks ja väljakujunevad enesest mõistetavad eeldused, mida ei osatagi muudmoodi põhjendada. See võib ka selgitada, miks antud vaatenurka pikalt ei põhjendatudki.

“See on siuke bioloogiline normaalne nähtus. Samamoodi nagu hingamine. Magamine on täpselt sama, sama sama tähtsusega.” (mees, 20-aastane)

Välja toodi ka arusaam perekonnast ning peremudelist, mida iseloomustab lapse olemasolu (Langdridge jt, 2005). Antud mõtet võiks käsitleda kasutades jällegi Bachrach ja Morgani

(2013) mõtet alateadlikest selgeks õpitud normidest ja eeldustest, näiteks antud juhul, milline võiks olla üks perekond.

“Ma arvan ikkagi, see.....minu jaoks ikkagi perekond on see, kus on ema isa, siis laps. Et just nagu perekonnamudel, et nagu. /.../ kui sa nagu saaksid lapse ja siis sul on see oma partner, siis te oleksite nagu üks pere, aga praegu ma tunnen, et kui ma olen lihtsalt oma partneriga, siis jah, me oleme nagu koos ka üks paar, aga ma tunnen, et siis minu jaoks on pere see pere, kes on minu ema, isa ja sinna lisaks kuulub minu partner.” (naine, 20-aastane)

Intervjuudest jäi kõlama ka isikliku eneseteostuse väärtustamine. Lapsevanemluse ja lastega seostati võimalust anda edasi isiklike moraalseid tõekspidamisi ja investeerida lastesse läbi neile eluks vajalike oskuste õpetamise (Bachrach ja Morgan, 2013). Lapsi nähakse võimalusena ise saavutada midagi suurt, kasvada ja areneda ning tunda hiljem uhkust nii enda kui lapse üle. Antud aspekte on välja toonud ka Hoffman (1975).

“Kui sa kasvatad ta õigesti, siis saad selle üle uhkust tunda või kui ta on, kui ta lõpuks saavutanud midagi väga suurt. “ (mees, 19-aastane)

4.3. Laste saamise mõju isiklikule arengule ja elukvaliteedile

Lastega kaasnevat mõju käsitleti väga mitmel tasandil nii otseselt, mida lapsed pakuvad lapsevanematele ning mida lapsevanemaks olemine võimaldab. Intervjuudest kujunesid välja üsna selgelt lastega kaasnevad positiivsed mõjud, mis annab alust Ajzeni ja Klobase (2013) mudeli kohaselt oletada, et need intervjuueeritavad ka reaalselt saavad tulevikus lapsi. Seda, et käitumuslikud uskumused kujundavad suhtumise laste saamisesse väidavad ka Bachrach ja Morgan (2013), seega indiviidid, kes seostavad laste saamist positiivse tulemusega tõenäolisemalt ka saavad lapsi. Intervjuueeritavad seostasid lastega rahulolu ning rõõmu ja õnnetunnet (Mayer ja Trommsdorff, 2010).

“väärtustab mu elu ja väärtustab mu elukvaliteeti. Kindlasti nagu palju, palju, nagu energilisemaks teeb, ma arvan, mu elu palju nagu mitmekülgsemaks.” (naine, 18-aastane)

Mitmed intervjuueeritavad seostasid lapse saamist ka investeringuga tulevikku. Lapsi nähakse kui leevendust hirmule jääda üksikuks just vanaduspõlves (Langdridge jt, 2005). Laste olemasolu nähakse kui kindlust ja kedagi, kes nende eest vanaduspõlves hoolt kannab (Langdridge jt, 2005).

“mul on väga suur hirm üksinduse ees just mitte seda nagu praeguses vanuses, aga just vanemana /.../ Laps või lapsed kindlustaks seda natuke rohkem, et sul on ikkagi nagu vanemas eas nii-öelda keegi sinu kõrval ja kellele sina saad toetada, kes sulle saab toetada.”
(naine, 20-aastane)

Lapsevanemaks olemine võimaldab edasi anda enda isiklike tõekspidamisi läbi lapse kasvatamise. Intervjueeritavad tõid välja väga mitmeid erinevaid mõtteterasid, mis basseerusid nende enda väärtustel. Mitmed mainitud aspektid haakuvad Hoffmani (1975) välja pakutud põhiväärtusega, mida lapsed pakuvad oma vanematele. Hoffmanni (1975) välja pakutud väärtuse seas on ka võim, mis traditsioonilises mõttes võiks olla seotud autoriteedi ja kontrolliga. Siiski näitasid intervjuude tulemused huvitavat vastupidist suunda selles osas. Mitmel korral toonitati soovi mitte kasutada võimupositsiooni lapsevanemana vaid keskenduda usalduslike suhete loomisele oma lapsega. Suurem osa intervjueeritavatest tõdes, et nad ei sooviks olla niisama karmid ja domineerivad lapsevanemad, vaid pigem oluliseks peetakse usalduslikku ja mõistvat lapse ja lapsevanema vahelist suhet.

“Ma tahaks olla selline lapsevanem, et mu lapsed ei kardaks mulle asjadest rääkida, et ma tekitaksin neile sellise nagu keskkonna, et kui nad teevadki isegi midagi halvasti, siis nad ikkagi julgevad seda tunnistada” (naine, 18-aastane)

Üks intervjueeritav seostas taolist võimukate vanemate ja laste saamist kui abikätt kodupidamises (Nauck, 2005) suhtumist pigem vanemate põlvkondadega ning tõdes, et tänapäeval ei ole lapse ja lapsevanema suhted enam taolised nagu olid vanasti. Tänapäeval on laste väärtus pigem emotsionaalne.

“Tahaks selline lapsevanem olla, et positiivne, ma arvan, et vägivallal ei ole kindlasti oma kohta, vaata ma arvan, et väga paljusid lapsi isegi mina olen rihma saanud. See on kuidagi vale asi tegelikult minu arust, mida ta muidugi, aga jällegi noh, kust see tulnud on, meie vanemaid on niimoodi kasvatatud ja tõenäoliselt see läheb põlvkondade kaupa ajas tagasi niikuinii.” (mees, 20-aastane)

Siiski on tähelepanuväärne, et aina enam on tõusuteel trend lapsi üldse mitte saada või laste saamist edasi lükata, viidates sellele, et lastega kaasnevaid kasutegureid on võimalik hankida ka muudest eluvaldkondadest (Suija, 2020). Sama teemat, kuid teisest perspektiivist lahkas ka üks intervjueeritavatest ning tõdes, et võibolla tõesti leiavad inimesed sarnast tunnet ja emotsionaalset sidet kusagilt mujalt, kuid siin lapsevanemaks saamise aspektis on oluline mõelda, kust seda tunnet tahetakse saada. Kui seda tahetakse saada ikkagi lastelt, siis seda ka

mõtestatakse nii. Antud mõte seostub inimese käitumuslike uskumustega, mis on aluseks suhtumise kujundamisele ning seotud mingi kindla tulemusega (Ajzen ja Klobas, 2013). Kuid tuleb arvesse võtta asjaolu, et ainuüksi laste pakutavate väärtuse muutumine pigem emotsionaalseks võib eeldada väiksemat laste arvu kuna võrreldes majandusliku kasuteguriga suudab väiksem arv lapsi sarnaselt suuremale arvule lastele samamoodi kui mitte paremini emotsionaalseid vajadusi täita (Mayer ja Trommsdorff, 2010). Seega võib trend lapsi mitte saada või edasi lükata aina süveneda.

“Minu jaoks on perekond hästi oluline, et selle hoidmine, selle nagu traditsioonide jätkamine, temale sellele lapsele rääkida tema vanaemadest vanaisadest, et vanavanaisadest, et kuidagi see pakub mulle seda kindlust, rahulolu, armastust, ja ma arvan, et et need aspektid on need, mis sa, mida sa lõpuks tahad elus tunda. Vähemalt mina tunnen, et ma tahaks elus tunda. Et noh, näiteks, et ma kujutan ette, et, et mõni inimene saab seda kuskilt mujalt. Kui ei saa lapse käest või või kuidagi emaks olemise käest, aga või isaks, aga, aga ma tunnen, et mina tahaks seda just sealt saada.” (naine, 21-aastane)

Lastega kaasnevaks positiivseks aspektiks peetakse eneseteostuse võimalust, mille on välja toonud laste pakutava väärtusena ka Hoffman (1975). Sarnaselt näitasid ka Rootsis kõrgkooli õpilaste seas läbi viidud uuringu tulemused, et peaaegu kõik vastanud seostasid lapsevanemaks saamist isikliku kasvu ja arenguga (Svanberg jt, 2006). Seda aspekti saab vaadelda nii laste pakutava väärtusena kui ka indiviidi isikliku veendumuse või väärtusena nagu eespool välja toodud. Lapsevanemaks olemise juures peeti oluliseks anda lapsele edasi head kombid. See tähendab vanema enda moraalseid väärtuste edasi andmist ning seejuures tulemusena tunda uhkust oma lapse üle, mis on seotud täiskasvanu identiteedi ja sotsiaalse staatusega ning lapsevanemana tunda, et ta on midagi saavutanud.

“No vanemate austamist, oma kõikide pereliikmete austamist, inimeste austamist ja lahkust ilmselt, korrapärasus, ma arvan jaa. Vastutada oma tegude eest, näiteks.” (mees, 19-aastane)

Mõned intervjuueeritavad tõid esile sügava soovi kogeda emadust, mille juurde kuulub emotsionaalne side kellegagi ja armastus, mida nad usuvad, et võimalik on kogeda vaid lapsevanemaks saades lapsevanema ja lapse vahel. Bachrach ja Morgan (2013) ning Hoffman (1975) väidavad, et nägemus emaduse struktuuriga kaasnevast armastusest on voolitud ühiskondlikest normidest. Seega saab vaadata arusaama emadusest ning sellega kaasnevat kui sotsiaalsete struktuuride sealhulgas keskkonna mõjuna. Kui ühiskonnas on emadusest

voolitud positiivne kuvand, mis omakorda kujundab indiviidis positiivse kogumi ettekujutusi emaks olemisest tahab ta tõenäolisemalt emaks saada (Bachrach ja Morgan, 2013).

“kirjeldamatu tunne ja see on unconditional love /.../ Ma tahan olla kõrval siis, kui temast kasvab inimene. See protsess, kõik on nii lummas mu jaoks.” (naine, 21-aastane)

Välja toodi ka ema justkui eeskujuna soovides kogeda vanemaks saamisega kaasnevaid emotsioone ja kogemusi, mida on tajutud vanema käitumises ja suhtumises. Need mõtted peegeldavad pereliikmete mõju tõekspidamiste ja kavatsuse kujundajatena (Langdridge jt, 2005), osa mängib ka indiviidi kasvukeskkond (Johnson-Hanks jt, 2011).

“Et nagu mingid emotsioonid, mida sa tahaks ise läbi elada, mida sa näed oma ema pealt, et mingid mingid olukorrad, kus ta näiteks mingi sinu üle uhke või või et tal on hea meel ja ta noh, ühesõnaga see see armastus ja hoolivus, et ma ei saa seda läbi kogeda niimoodi, ilma et mul oleks oma laps. Ma saan praegult seda nii-öelda, ma saan aru, mis ta võib tunduda, aga ma ei tea, mida ta kogeb, et ilmselgelt seda tahaks ise nagu läbi kogeda.” (naine, 20-aastane)

Lisaks väljendati mitmel korral soovi teha teistmoodi kui tegid nende enda vanemad, mis viitab indiviidi isiklikele väärtustele ja tõekspidamistele, mida indiviid tahab paranda olles ise lapsevanem ning mis võiks olla ka kavatsuse mõjutaja. Näiteks ühe intervjuueeritava puhul jäi mulje, et tema üheks põhjuseks, miks ta soovib lapsevanemaks saada on teha teistmoodi kui tegid tema vanemad ning olla oma lapsele olemas rohkem kui oli tema isa talle. See millised lapsevanemad tahavad noored olla peegeldab tegelikult nende enda lapsepõlve ja nende enda väärtusi elus lisaks ka keskkonda kus nad ise on üles kasvanud.

“ /.../ ma ei elanud isaga koos... kuidagi, üritaks seda nii-öelda kompenseerida nüüd enda omadele rohkem aega koos veeta, teha tegevusi koos nii-öelda”(mees, 20-aastane)

4.4. Noorte tajutud ühiskondlike normide, ootuste ja piirangute mõju lapse saamise kavatsuse kujunemisele.

4.4.1. Tajutud ühiskonna poolne suhtumine

Intervjuueeritavatelt uuriti, millised on nende arvates põhjused, miks tänapäeval lapsi ei soovita või siis just soovitakse. Mittesoovimise põhjuseid suudeti loetleda palju rohkem võrreldes soovimise põhjustega. Uurides, mis põhjustel noorte arvates lapsi saadakse või ei saada toodi välja üsna sarnaseid põhjuseid, mida nad alguses ka iseenda kohta ütlesid, aga nende enda puhul olid need põhjendused pigem aspektid, mis pidid olema täidetud enne laste

saamist. Kõige enam seoti laste mittesaamist majanduslike raskustega (Langdridge jt, 2005), sealhulgas isikliku eluaseme puudumise (Vikat jt, 2007) või lapse vajaduste täitmiseks ebapiisava elukohaga.

“ ...mis on su võimalused, ressursid. Kas sul on olemas? Võib-olla tugivõrk? Kes toetab sind kas a.) rahaliselt või b.) vaimselt, et ja kui sa ise ei ole finantsilises selles sellises kohas või sellises eelnevalt teinud sellist karjääri, et saada või lubada endale nii-öelda lapsi, onju, et siis see kindlasti mõjutab seda”(naine, 21-aastane)

Teiseks toodi välja aina enam süvenevat vajadust keskenduda pigem isiklikele soovidele ja eesmärkidele, lisaks ka soov olla vaba ja nii öelda vabadus, mida antud vaatevinklis laste saamine takistaks (Langdridge jt, 2005). Lapse saamist peetakse suureks vastutuseks, mis eeldab lapse vajaduste enda omadest ette asetamist ning piirab isiklike eesmärkide ja soovide täitmist.

“/.../ ma tahaks ringi reisida ja elada ja siis ma nagu see minu silmis tundub, nii see, et kui ma lapse saan, siis mul nagu mult võetakse see võimalus ära.”(naine, 20-aastane)

Põhjuseid, miks soovitakse lapsi olid seinast sein. Ühelt poolt käsitleti lapsesaamise soovi kui normaalselt elutsükli osa ning soov kui selline on seotud lihtsalt bioloogiliste instinktidega. Samas teine osa intervjueritavatest seostas lapsesaamise soovi emotsionaalsete vajadustega.

“Noh, soovitakse, see on eelkõige iga inimese bioloogiline eesmärk, seda eesmärki tuleks nagu täita inimesena eks ju, võib-olla mõned jah ei saa lihtsalt. Aga miks soovitakse, noh, see oli selline common sense asi, mida tehakse. See on inimese elukaar nii-öelda normaalne, loomulik osa.” (mees, 20-aastane)

Üheks põhjuseks, miks lapsi saadakse toodi välja seotus partneriga, laps oleks midagi, mis kindlustaks liitu kahe partneri vahel. Taolist mõttelaadi selgitab sotsiaalsete ja mentaalsete skeemide teooria (Bachrach ja Morgan, 2013), mille kohaselt tekkinud paar (struktuuri muutus) loob automaatselt ootusi seoses pereloommega, mis mõjutavad indiviidi mõtteid ning see omakorda on seotud ühiskondlike normidega. Normid kujunevad struktuuride ja indiviidide vastastikmõju tagajärjel (Bachrach ja Morgan, 2013).

“kuidagi rohkem ennast siduda oma partneriga. /.../ Et siis on nagu midagi siukest ühine. Kindel ühine asi.”(naine, 20-aastane)

Tegelikkuses on intervjuudes välja toodud põhjuste näol tegemist ühiskondlike normide peegeldamisega. Need normid kujutavad endast teatud ideaale või ootusi. Indiviidid võivad neid norme mainida esimesena, kui räägitakse lapse saamisest või sellest loobumisest, kuid lõpuks on tegelikkus tõenäoliselt ikkagi teistsugune. See võib olla esimene samm, et rõhutada ideaali või ettekujutust sellest, milline peaks olema "õige" või "normaalne" käitumine, kuid suure tõenäosusega ei ole see lõpliku otsuse kujundamisel määrav. Mitmel korral tõdesid intervjuueeritavad, et isegi kui mainiti, et olulisel kohal on majanduslik stabiilsus, aga seda ei ole suudetud saavutada näiteks kolmekümnendates, kus justkui võiks juba lapsed olla, siis lapsed ei jääks ikkagi majanduslike raskuste taha. Samas ei saa järeldada, et kõigi noorte puhul see kehtib, see võib olla vaid nende noorte eripära, sest neil on kavatsus lapsi saada.

4.4.2. Põlvkondade vaheliste erinevuste tajumine

Põlvkondade võrdlemist tuli intervjuudes mitmest erinevast aspektist välja. Noored näevad mineviku aega võrdluses tänapäevaga mitte kui eeskujut, vaid pigem kui fakti. Nad mõistavad, et kunagi võisid asjad olla teisiti, kuid nad ei anna hinnanguid sellele, kas see oli hea või halb. Pigem teadvustatakse põlvkondade vahelisi erinevusi ning mõistetakse kui vanemad või vanemad põlvkonnad räägivad lastest varem kui nemad ise seda teeks, kuid selle tähtsus tänapäeva kontekstis pole neile oluline ning ühiskondliku ootuse või survena nad seda ei taju. Põlvkondade vaheline erinevus ilmneb kõige enam laste saamise asetsemises hilisemas vanuses või laste üldse mitte soovimises.

“/.../ need, kes on otsustanud, et nad ei taha üldse lapsi või need, kes on otsustanud, et enne kolmekümmend ei tee lapsi, et enne ta on elu elada. Ehk siis eeldus, nagu on võib-olla selline kaheksakümnendatesse kinni jäänud, kus oligi norm, et seal on kakskümmend kaks alates, hakkad umbes lapsi tegema või isegi nooremalt.” (naine, 21-aastane)

Hilisemas eas või üldse mitte laste saamise põhjusteks toodi mitmeid erinevaid tegureid. Üks intervjuueeritav tõi välja soorollide muutumise ajas, mis näitab normide muutust, enam ei eeldata naistel kodus olemist ning meestel tööl käimist, mis omakorda muudab ka indiviidide käitumist ja mõttelaadi.

“ajad lihtsalt niisuguseks muutunud, et nii palju on võimalusi ja inimesed enam ei ole nii-öelda nagu vanasti, et naised peavad kodused olema ja nüüd on palju muutunud. Naised

tahavad pigem suurt karjääri teha ja ma ei tea isegi on vaata, et paljud mehed on kodused ja sikhukestest teistmoodi üldse teed mindud.” (mees, 20- aastane)

Mitmed intervjueeritavad tõid üheks märkimisväärse kaaluga teguriks karjääri ja hariduse tähtsuse tõusu. Nad rõhutasid, et tänapäeva noorte seas on üha suurem soov pühenduda hariduse omandamisele ja karjääri edendamisele just enne pere loomist, millest tulenevalt lükkub ka pereloomine edasi. Hariduse ja karjääri propageerimist võiks vaadata toetudes Bachrach ja Morgan (2013) indiviidi ja struktuuride vahelise vastastikmõju raamistikule. Ehk hariduse ja karjääri propageerimine muudab inimeste arusaama sellest ning individuaalne käitumine jällegi mõjutab ka hariduse ja karjääri olulisust ehk struktuuride toimimist ja muutumist ühiskonnas. Seega võib hariduse ja karjääri osatähtsus ajas veel enam tõusta ning samal ajal pereloomine tähtsus väheneda.

“vanasti oli kombeks ülivara nagu lapsi saada. Juba mingi kaheksateistkümnendas, et võib-olla abiellud ja juba saidi lapsed, aga, aga, ja noh, tänapäeval on see noortel inimestel on ikkagi see tahe teha nii-öelda karjääri või jõuda kuhugi.” (mees, 20- aastane)

4.4.3. Lähedaste suhtumise mõju tajumine

Lähedaste inimeste survet lapsi saada intervjueeritavad ei tunne. Pigem on lähedaste üldine suhtumine see, mis mängib suuremat rolli. Usutakse mingisugust ootust või lähedaste poolset mõistmist, et laste saamine on normaalne nähtus ning neid tervitatakse perre juhul kui perelisa on oodata. Ajzeni ja Klobase (2013) järgi on tegemist antud juhul inimese suhtumisega sellesse, mida tema jaoks olulised inimesed arvavad ning millised on nende ootused, mis kavatsuse kujunemisel ja teostamisel mängivad olulist rolli. Intervjueeritavad käsitlevad seda kui tegurit, mis neid otseselt rohkem küll ei motiveeriks kohe lapsi saama, kuid hea on teada, et neid alati oodatakse ning suhtumine on positiivne. Siinkohal oleks tegemist justkui normatiivsete uskumustega ning alateadlikku turvalisuse tundega, mida tekitavad kvaliteetsed perekondlikud suhted ning mis võiks tõsta laste saamise tõenäosust (Tanturri jt, 2015). Küll aga vastupidiselt suure tõenäosusega kui nende lähedased lapsi ei tolereeriks, tooksid nad seda välja ning võibolla käsitleksid ka kui laste mitte saamise põhjust, sest tugivõrgu olulisust (Tanturri jt, 2015) laste mitte saamise kontekstis toodi välja küll.

“Suhtuvad hästi, väga hästi. /.../ küsisin talt nagu nii muuseas, et kas, kas ta tahab vanaemaks saada, kas nad tahavad vanavanemateks saada. Siis ta ütles, et jaa, muidugi. /.../ ma tean, et see on okei, kui see juhtuks praegu näiteks.” (naine, 21-aastane)

4.4.4. Suhtumine globaalsetesse kriisidesse

Globaalsete sündmuste temaatikas jagunesid intervjuueeritavad justkui kolmeks. Esmalt need, kelle jaoks globaalsed kriisid ja ebakindlus tuleviku suhtes on pigem motivaator ning põhjus rohkem pingutamiseks ja enese kindlustamiseks. Selle asemel, et lasta end murettekitavatel sündmustel morjendada võetakse ümbritsevaid väljakutsed pigem julgestavana, mis panevad rohkem pingutama, et saavutada oma eesmärgid, sealhulgas saada lapsevanemaks. Kuigi kriis võib tekitada kartust ja teadmatuse tunnet, ei ole see takistus.

“/.../ mulle /.../ julgustust juurde olnud /.../ okei, ma pean nüüd rohkem pingutama. Et, kui näiteks hinnad on kõrged, siis see tähendab, et ma tahaks tulevikus sellist töökohta mis vastab minu soovidele ja tahtele, aga samas on ka võrdväärne palgaga, et ta mingis mõttes paneb nagu rohkem pingutama. Mis tähendab, et, et haridus all peab olema ja iseendaga töö peab olema juba selline, et üldse kunagi sinna jõuda, onju. /.../ Et ta võib-olla on pigem nagu nii-öelda rohkem ärkvele pannud mind kui, kui see, et võtnud ära soovi.” (naine, 21- aastane)

Osa intervjuueeritavate arvates on lapsevanemaks olemise kogemine tähtsal kohal, hoolimata ümbritsevast ebakindlusest ja globaalsetest probleemidest. Ümbritsevad negatiivsed sündmused ei oma suurt tähtsust ning nende järgi oma eluplaane ei kohandada. Pigem mängib rolli usk oma võimetesse hakkama saada ja soov emadust kogeda, isegi teades, et maailmas võivad esineda raskused ja ohud. Antud juhul on selgelt näha, kuidas tegelikult algne kavatsus ja isiklik valik mõjutavad lapsevanemaks saamist. Suija (2020) leidis, et invidiidid, kes lapsi ei tahtnud, tõid välja üheks põhjuseks globaalsed kriisid ja nendest tuleneva ebakindluse. Samas tuli antud töös välja, et invidiidid, kellel oli kavatsus lapsi saada ei näe globaalseid kriise liiga suure mõjutajana, mis tõestab kavatsuse olulisust.

“Ei usu. Ma ei usu, et mind mõjutaks sest, et ma jah, ma tahan kindlalt emaks saada ja ma ei usu, et ühiskonnas toimuv mind nagu mõjutaks sellel valikul nagu” (naine, 18- aastane)

Mõnel korral tunnistati, et hirm olukorra halvenemise pärast on küll ning globaalne olukord, eriti sõjaohu ja kliimamuutused tekitavad muret ja kahtlust seoses lapsevanemaks saamisega. Küll aga hetkel ei mõeldaks lapsevanemaks mittedaamisest, pigem siis kui olukord peaks drastiliselt halvenema.

“Ja näiteks kõik see sõda ja need kliimamuutused ja need need kindlasti mõjutavad, et ma ei taha, et mu laps sünniks kusagile koledas maailma, kus mingis sõjad toimuvad või või ilmastik lihtsalt. Ma ei tea, siuksed, looduskatastroofide värgid tekivad, noh ma ei tahaks last

siukesesse ilma tuua. /.../ No veel mitte, aga kui midagi juhtuma hakkab, siis ma väga ei plaani lapsi saada.” (mees, 19- aastane)

4.4.5. Eesti perepoliitikasse suhtumine

Eesti perepoliitika teemal ei osanud enamus intervjueeritavaid kaasa rääkida, peamiselt põhjendati seda vähese huvi ning intervjueeritavate jaoks ebaaktuaalse teemaga, kuna nad ei plaani veel lapsevanemaks saada ning ei pea vajalikuks selle kohta uurida. Kaasprofessor Mare Ainsaar ja sotsiaalminister Signe Riisalo tõdevad, et laste saamisel on ühel olulisel kohal teiste tegurite seas riigi poliitika (Pärli, 2024). Intervjuudest jäi kõlama tõdemus, et perepoliitika ei ole noorte jaoks piisavalt motiveeriv ning ei mängi laste saamisel erilist rolli. Seega kui poliitikal on suures pildis siiski oma roll, tuleks seda muuta motiveerivamaks, välja pakuti toetuste tõstmist, lapsehoolduspuhkuse pikendamist, sealhulgas isaduspuhkuse pikendamist.

“kui sul ei ole endal piisavalt soovi saada lapsi, siis minu jaoks ka riik ei toeta seda. Et me tegeleme automaksudega, mitte pere toetamisega.” (naine, 21-aastane)

4.5. Kolm lähenemist lapsevanemaks saamisele

Intervjuudest kujunes välja kolme tüüpi indiviide. Iga tüüp väljendab erinevaid väärtusi ja prioriteete. Erinevate motiivide mõistmine on oluline, kuna need võivad aidata ennustada sündimuskäitumist.

Esimeseks tüübiks kujunes karjääri ja turvalisust hindav inimitüüp (teadlik tulevane lapsevanem), kes enne laste saamist tahab olla nii valmis ja kindlustatud kui ta vähegi suudab, pannes ennast kõigepealt ettepoole selleks, et hiljem pakkuda oma lapsele kõige paremat. Teadlik tulevane lapsevanem paneb lapsed oma eluplaanides väga tähtsale kohale, mis tõttu tahab ta olla ise piisavalt kindlustatud selleks, et last kasvatada. Ta väärtustab haridust ja karjääri eelkõige sellepärast, et tulevikus lapsele head elu pakkuda. Lastega kaasneb tema silmis suur vastutus. Teadlik tulevane lapsevanem peab oluliseks geenide edasikannet ning isiklike tõekspidamiste edasi andmist. Lisaks hindab ta kõrgelt perekonda ja pereväärtusi. Ta näeb lapsi traditsioonide ja perenime edasikandjana. Hoffman (1975) peab seda üheks kindlaks laste saamise motivaatoriks. See võib viidata teadliku tulevase lapsevanema positiivsetele perekogemustele, mis innustavad seda rõõmu pakkuma oma perele perenime edasikandmisega. Teadlik tulevane lapsevanem soovib tunda lapsevanemana

ennast uhkelt ning usub, et lapsed on selleks suurepärase võimalus kui õpetadada neile häid kombeid ja moraalseid väärtusi.

Teiseks tüübiks kujunes elunautleja, kelle eesmärk on reisida, ise kasvada ja nautida enne kui lastele mõeldakse. Soov ringi reisida, elada mõnda aega võib olla teises riigis ei sisalda elunautleja arvates lapsi, sellises vaatevinklis võtavad lapsed ära vabaduse ning siis ei saa vaid iseenda soovidega arvesta vaid endast ettepoole peab paigutama kellegi teise. Siiski soovib elunautleja lapsevanemaks saada. Ta näeb lapsi kui võimalust õppida midagi uut ning rikastada oma elu rõõmu, põnevuse ja muutustega. Lapsed pakkuvad midagi, mida saab tunda ainult olles ise lapsevanem. Tal on tekkinud arusaam, et emadusega kaasneb armastus (Bachrach ja Morgan, 2013; Hoffman, 1975). Nähes enda vanemaid lapsevanemaks olemise heade ja pahupooltega toime tulemas, motiveerib see ka teda ennast lapsevanemaks saama, sest ta usub, et see on kogemus, mida saab tunda vaid olles ise lapsevanem. Isegi kui elunautleja tahab esmalt elada iseendale ja tunda vabadust, tunneb ta, et emaduse ja lapsevanemaks saamisega kaasneb palju positiivseid tulemusi, mis tema kavatsuse realiseerumist toetavad (Ajzen ja Klobas, 2013). Lapsevanemana peab elunautleja oluliseks usaldusliku suhte loomist oma lapsega ning emotsionaalsete sidemete loomist, tema jaoks rahuldab laps kõige enam emotsionaalseid vajadusi. Isegi kui emotsionaalseid vajadusi saab täita ka muudes eluvaldkondades, on elunautleja enda jaoks teinud kindlaks, et tema soovib kogeda just laste pakutavaid emotsionaalseid väärtuseid.

Kolmandaks tüübiks on kindla nägemuseta tüüp, kellel ei ole eriti detailset ülevaadet oma eluplaanidest. Teada on, et lapsed seal asetsevad ning liialt hilja ta ka lapsi ei taha saada. Asjaolu, et lapsi nähakse oma eluplaanides, kuid detailselt veel midagi öelda ei osata võib olla seotud noore vanusega, kus pereloomele lihtsalt ei ole veel nii sügavalt mõeldud. Ta usub, et laste saamiseks on siiski olemas mingisugune kindel vanus. Nägemuseta tüüp näeb lapsi kui leevendust üksindusele vanaduspõlves. Tema jaoks ettekujutus lapselastest, kes käivad vanaema külastamas ja lapsed, kes abistavad oma vanavanemaid, on normaalne üks elutsükli osa, mis on otseselt seotud ka tema enda lapsepõlve kogemustega (Damasio, 2010, viidatud Johnson-Hanks jt, 2011 kaudu). Üheks lapsevanemaks saamise motivaatoriks on nägemuseta tüübi jaoks lastega kaasnev võimalus kujundada uutmoodi vanemlusviisi, tehes lapsevanemana teistmoodi kui tegid tema enda vanemad. Ta peab oluliseks parandada oma vanemate tehtud vead ning täita lüngad, millest tema puudust tundis. Seeläbi tunneb ta ennast paremini ning tõstab tema heaolu.

Intervjuudes tuleb välja, et noored laste saamisega ei kiirusta ning soovivad selle asemel pigem tegeleda isiklike eesmärkide teostamise ja unistuste täitmisega. Uuringus, mis hõlmas Ameerika üliõpilasi keskmise vanusega 20,4 aastat, selgus, et 75% naistest ning 56% meestest soovisid oma esimest last saada vanuses 25–29 aastat (Peterson jt, 2012). Antud tulemused kattuvad ka käesoleva töö tulemustega. Kavatsus tulevikus lapsevanemaks saada on kõigil olemas, kuid oma elu visioonis asetseb see erinevas kohas. Asjaolu, et laste saamise kasvatus on olemas suurendab tõenäosust, et antud uurimuses osalejatest ka saavad tulevikus lapsevanemad, isegi kui lastega seonduv ei ole veel väga selgelt määratletud, mida võib selgitada valimis osalenute vanus. Võib oletada, et nii noores eas veel ei mõelda nii üksikasjalikult perelooma peale. Isiklike väärtuste ja veendumuse roll kavatsuse kujunemisel on väga oluline. Need on suurel määral mõjutatud indiviidi kasvukeskkonnast, kogemustest ja suhetest teiste inimestega. Isiklike väärtustele ja veendumustele toetatakse ka lapsevanemaks saamise otsuse langetamisel. Intervjueeritavate mõtted selle kohta, mida nende arust annab lapsevanemaks saamine nende elule, mis neid innustab lapsevanemaks saama olid vaid positiivsed, sealhulgas intervjueeritavate välja toodud laste pakutav emotsionaalne rahulolu, mis näitab nende suhtumist lastesse ning nende tõekspidamisi. Laste pakutav väärtus on ajas muutunud, seda just emotsionaalsemaks ning taolist emotsionaalset rahuldust on võimalik leida ka mujalt eluvaldkondadest ning see ei pea enam tulema tingimata emadusest. Samas kui noortel on tugev soov ja kavatsus kogeda emotsionaalset rahulolu just lapsevanemaks saamisest, neil on mingisugune nägemus ja eesmärk, näiteks väärtustatakse eneseteostust, siis tavaliselt muud välised tegurid enam ei oma nii suurt tähtsust. Noored ühiskondlike normide, ootuste ja piirangute mõju kavatsuse kujunemisele ei taju. See võib tuleneda noorte vanusest, samas võivad viie aasta pärast olla samade intervjueeritavate vastused teistsugused, kuid ei pruugi, kuna pereloomet puudutavad ühiskondlikud arusaamad on muutumas. Samamoodi on ühiskondlike piirangute ja ootustega, põlvkondade vahelisi erinevusi ei käsitleta enam kui tänapäevast normi vaid mainitakse kui midagi, mis oli norm. Aja möödudes võib antud teema kaotada täielikult aktuaalsuse ning muutuda lihtsalt mineviku mäestuseks. Noored ei pruugi varsti isegi enam mõtestada lapse saamist või selle edasilükkamist millegi erilise või ebatavalisena. Kui mitmeid Aspekte silmas pidada tundub, antud vanuses intervjueeritavate seas oli üldine arusaam lastest kui ühest elu osast ning nende olemasolu peetakse normaalseks tulevikus. Neil on teadmine sellest, et kunagi nad peaksid lapsi saama, kuid antud eluetapis neil veel konkreetset kavatsust lapsi saada ei ole. Tegemist on pigem mõttelise kavatsusega, mitte konkreetse planeeritud kavatsusega. Konkreetne planeeritud kavatsus saab sellest siis, kui võetakse vastu

otsus lapsevanemaks saada nagu üks intervjueritav, kes väljendas konkreetselt, et aasta või kahe aasta jooksul ta soovib lapsevanemaks saada. Seega saab öelda, et laste saamine ei asetu antud intervjueritavate puhul üksnes ühte või teise äärmusse - lapse saamine ei ole pelgalt elu normaalne osa ega ka lihtsalt teadlik kavatsus.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, kuidas noored põhjendavad ja tõlgendavad laste saamist oma eluplaanides ning millised motiivid neid otsuse kujundamisel juhivad. Töö teoreetiline osa andis ülevaade teoreetilistest lähtekohtadest, mis käsitlevad lapsevanemaks saamise motiive. Laste saamise konteksti vaatlesin sotsiaalsete ja mentaalsete skeemide teooria, planeeritud käitumise teooria ja laste väärtuste teooria raamistikus. Lisaks andis teoreetiline osa ülevaate Eestis läbiviidud teemakohastest uuringutest.

Bakalaureusetöö raames viisin läbi seitse poolstruktureeritud intervjuud noortega vanuses 18-21-eluaastat selleks, et mõista kuidas noored lapsevanemaks saamise soovi ja otsuseni jõuavad, mis neid mõjutab ja kuidas nad ise seda selgitavad. Suuremas pildis panustab antud lähenemine sündimuskäitumise mõtestamisesse ning võib aidata selgitada sündimuskäitumist tulevikus.

Kokkuvõtvalt saab eelneva arutelu valguses vastata uurimisküsimusele 1 ja öelda, et noored laste saamisega ei kiirusta ning soovivad selle asemel pigem tegeleda isiklike eesmärkide teostamise ja unistuste täitmisega. Intervjueeritavad usuvad, et neil on soov tulevikus lapsi saada, kuid hetkel ei ole see nende plaanides prioriteetne. Intervjueeritavatel puudub küll konkreetselt hetkel väljendatud kavatsus lapsi saada, see-eest näevad nad tulevikus lapsi enda elu plaanides, seega saab öelda, et abstraktne kavatsus on neil olemas.

Toetudes antud töö tulemustele saab kokkuvõtvalt vastata uurimisküsimusele 2 ning öelda, et väärtused ja uskumused mängivad kavatsuse kujundamisel olulist rolli. Mida näitasid ka tekkinud persoonad, mis kõik väljendasid erinevaid väärtusi ja prioriteete, mille on kujundanud indiviidi kasvukeskkond, ümbritsevad inimesed ja eeskujud. Teadlik tulevane lapsevanem väärtustab isiklikku arengut ja karjääri ning perekonda. Elunautleja peab oluliseks reisimist ja lapse pakutavaid emotsionaalseid väärtusi ning kindla nägemuseta tüüp peab oluliseks laste pakutavat leevendust üksindusele, isiklikku arengut ja uue vanemlusviisi kujundamist. Kõigi kolme persoonat ühendab lapsevanemaks saamise soov, sealhulgas lastega kaasnevate positiivsete tegurite teadvustamine ning isiklik areng ja heaolu.

Võttes arvesse intervjueeritavate tõlgendusi laste saamise mõjust nende isiklikule arengule ja elukvaliteedile, saan vastata lühidalt uurimisküsimusele 3, et lastega seostatakse vaid positiivseid tegureid, mis suurendab tõenäosust, et uuritavad ka saavad tulevikus lapsi ning annab alust eeldada abstraktse kavatsuse olemasolu.

Tulenevalt töö tulemustest ja arutelust saan vastata lühidalt uurimisküsimusele 4 ning öelda, et noored ühiskondlike normide survet ei tunne, milles tõenäoliselt mängib rolli ka nende vanus. Sarnaselt ei tunneta intervjueeritavad piirangute mõju oma lapsevanemaks saamise kavatsuse kujunemisele. Isegi kui intervjueeritavaid iseloomustab rohkem tulevikku suunatud kavatsus, ei mõjuta neid hetkelised piirangud või takistused selle eesmärgi poole liikumisel, kuna nende eesmärk on tulevikus lapsevanemaks saada. Intervjueeritavad ei pea traditsioonilisi norme enam relevantseks, seega ei tunne nad ka survet. Seega saab väita, et noored on suhteliselt vabad oma valikute tegemisel, ilma et neid mõjutaksid traditsioonilised normid või muud välised surveallikad.

SUMMARY

Having Children – deliberate intention or a natural part of life?

This bachelor's thesis aimed to determine how young people justify and interpret having children in their life plans and what motives guide them in shaping this decision. The theoretical part of the work provided an overview of theoretical frameworks addressing motives for becoming parents, examining the context of having children within the frameworks of cognitive-social model theory, the theory of planned behavior, and the value of children theory. Additionally, the theoretical part reviewed relevant studies conducted in Estonia.

Within the scope of the bachelor's thesis, seven semi-structured interviews were conducted with young people aged 18-21 to understand how they come to the desire and decision to become parents, what influences them, and how they explain it themselves. In a broader context, this approach contributes to understanding fertility behavior and may help elucidate fertility behavior in the future.

In summary, in light of the preceding discussion, the first research question can be answered by stating that young people do not rush to have children; instead, they prefer to focus on achieving personal goals and fulfilling dreams. The interviewees believe that they want to have children in the future, but it is not a priority in their current plans. While the interviewees do not have a specifically expressed intention to have children at the moment, they do see children in their future life plans, indicating that they have an abstract intention.

Based on the results of this work, the second research question can be answered by stating that values and beliefs play a significant role in shaping intention. This was evidenced by the emerging personas, all expressing different values and priorities shaped by the individual's upbringing, surrounding people, and role models. The conscious future parent values personal development and career as well as family. The life enthusiast prioritizes traveling and the emotional values offered by children, while the determined type values the relief children bring from loneliness, personal development, and shaping a new parenting style. All three personas share the desire to become parents, including the awareness of the positive factors associated with children and personal development and well-being.

Taking into account the interviewees' interpretations of the impact of having children on their personal development and quality of life, I can succinctly answer the third research question by stating that only positive factors are associated with children, which increases the

likelihood that the interviewees will have children in the future and suggests the existence of an abstract intention.

Based on the results and discussion of the work, I can briefly answer the fourth research question by stating that young people do not feel pressure from societal norms, likely because of their age. Similarly, the interviewees do not perceive the effects of constraints on their intention to become parents. Even if the interviewees are characterized by a more future-oriented intention, current constraints or obstacles do not affect their progress toward this goal, as they aim to become parents in the future. The interviewees no longer consider traditional norms relevant, so they do not feel pressure from them. Thus, it can be argued that young people are relatively free to make their choices without being influenced by traditional norms or other external pressures.

LISAD

Lisa 1: Kvalitatiivse uuringu intervjuukava

Sissejuhatus:

- Tutvustan ennast...
- tutvustan intervjuu eesmärki
- kinnitan, et kasutan ainult tsitaate ja sealt jääb välja kõik isikuid tuvastada võimalik info (nt nimed) Tsitaatide esitamisel kasutan välja mõeldud nimesid.
- kinnitan, et küsitletav võib intervjuu igal ajal pooleli jätta, kui tal peaks selleks soovi tekkima.
- Küsin luba intervjuu lindistamiseks ja küsitletava sinatamiseks (et luua usalduslikum õhkkond).

Küsin mõne sissejuhatava mittetemaatilise küsimuse, et küsitletav ennast mugavamalt tunneks.

“Õhustik on mugav, tunne ennast mõnusalt, kas sind on varem intervjueeritud?”

Töö eesmärk on välja selgitada, kuidas noored ise põhjendavad ja tõlgendavad laste saamist oma elu plaanides ning millised motiivid neid selles otsuses juhendavad.

I PLOKK "Elu plaanid: isiklikud eesmärgid, vaated ja laste saamine ühe aspektina"

Palun kujuta ette, millist elu Sa sooviksid elada 25-aastaselt? Kui ta on selle ära rääkinud, siis ütle, et aga kui me paneme sinna 10 aastat otsa, et mida sa teeksid 35-aastaselt? (On sul mingisugune visioon?)

Mis põhjustel Sinu arvates tänapäeval soovitakse / ei soovita lapsi? aga mis on Sinu enda jaoks kõige olulisem põhjus?

Ja peale seda tema soovide juurde isiklikult.

Kui olulisel kohal (kui üldse) on lapsevanemaks saamine Sinu eluplaanides?

Milline on Sinu jaoks lapse saamise tähendus? Mida ta elule juurde annab?

Kui te mõtlete enda eluplaanidele siis, millised eesmärgid või unistused teil on, mida soovite saavutada enne laste saamist? (Täpsusteks: Kuidas need eesmärgid mõjutavad teie otsust?)

Kust pärineb Sinu tahe saada lapsi Sinu arvates? Kust see tulnud on? On see Sul alati olnud?

*** üritan mõista kust tema arust tuleb tema arvamus jne.*

II PLOKK "Ettekujutus lapsevanemaks olemisest: normid ja keskkonna hindamine"

Kui võrd Sulle tundub, et noori survestatakse või ühiskonnas on mingisugune surve seoses laste saamisega?

... ja siis minna isiklikult kas ta ise.

Kas oled tundnud ühiskonnas survet seoses laste saamisega? Kuidas?

Milline on Sinu arvates ühiskondlik ootus laste saamise osas? Kuivõrd Sa tajud, et 20-30. aastaste inimeste puhul eeldatakse, et nad saavad lapsevanemaks?

Kuidas Sinu lähedased suhtuvad laste saamisesse? Kuivõrd Sa tajud, et Sinu lähedased ootavad millalgi sinult seda, et sa saad lapsevanemaks? osas?

Kuidas arvad, kas ühiskonnas toimuv / globaalne olukord mõjutab (võivad mõjutada) Sinu kavatsusi lapsevanemaks saamisel?

III PLOKK "Laste saamine ja rahaline mõõde: väärtused majanduslikus kontekstis"

Eestis me ka näeme, et lapsi isegi soovitakse, kuid nad siiski jäävad sündimata, mis on Sinu arvates need põhjused?...

kui ta ei räägi majanduslikest, siis täpsustad

Kuivõrd sa arvad, et laste saamine / mittesaamine on seotud ka majanduslike põhjustega?

Isiklikult tema arvamus..

Kui oluliseks Sa ise pead enda jaoks rahalist poolt ehk materiaalist kindlustatust?

IV PLOKK "Lapsevanemaks olemine ja seda voolivad isiklikud väärtused"

Milline lapsevanem tahaksid ise olla? On sul mingisugused põhimõtted?

Milliseid väärtuseid soovite oma lapsele edasi anda olles lapsevanem?

V PLOKK "Poliitika kujundamine."

Kõigepealt:

Perepoliitika on suunatud perede ja vanemluse toetamisele. (peretoetused - soodustused, lapsehoolduspuhkus, nõustamine, lastehoiuvõimalused)

Millised on sinu arvates hetkel Eesti perepoliitika tugevad küljed?

Kas sinu arvates, on Eesti perepoliitika piisavalt motiveeriv selleks, et noored saaksid lapsi?

Kuidas sulle tundub, kas Eesti riik toetab piisavalt värskeid lapsevanemaid?

Millised on peamised väljakutsed, mida noored kogevad seoses pere loomisega ja kuidas saaks perepoliitika neid väljakutseid leevendada?

Mida sa ise soovitaksid poliitikakujundajatele olles noor ja *tulevane lapsevanem*?

Lõpetuseks

Võtan räägitu kokku. Äkki soovib inervjueeritav midagi veel lisada? Annan talle võimaluse rääkida. Ütlen ka, et kui töö valmis on, saab ta seda lugeda.

TÄNUD VASTAMAST!

KASUTATUD KIRJANDUS

Ajzen, I., Fishbein, M. (2000). Attitudes and the Attitude–Behavior Relation: Reasoned and Automatic Processes. *European Review of Social Psychology*, *11(1)*. 1-33. doi: 10.1080/14792779943000116

Ajzen, I., Klobas, J. (2013). Fertility intentions: An approach based on the theory of planned behavior. *Demographic Research*, *29(8)*, 203-232. doi: 10.4054/DemRes.2013.29.8

Ajzen, I. (1985). From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior. Kuhl, J., Beckmann, J. (toim), *Action Control. SSSP Springer Series in Social Psychology*. Heidelberg: Springer.

Bachrach, C.A., Morgan, S.P. (2013). A Cognitive–Social Model of Fertility Intentions. *Population and Development Review*, *39(3)*, 459-485. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2013.00612.x>

Barber, J. S. (2001). Ideational Influences on the Transition to Parenthood: Attitudes toward Childbearing and Competing Alternatives. *Social Psychology Quarterly*, *64(2)*, 101-127. doi: <https://doi.org/10.2307/3090128>

Borrero, S., Nikolajski, C., Steinberg, J. R., Freedman, L., Akers, A. Y., Ibrahim, S., & Schwarz, E. B. (2015). “It just happens”: A qualitative study exploring low-income women’s perspectives on pregnancy intention and planning. *Contraception*, *91(2)*, 150–156. doi: <https://doi.org/10.1016/j.contraception.2014.09.014>

D. Langdridge, P. Sheeran & K. Connolly (2005) Understanding the reasons for parenthood, *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, *23(2)*, 121-133. doi:10.1080/02646830500129438

Eesti Statistikaamet (2022). Sünnid [statistika andmebaas]. Kasutatud 24.01.2024, <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/sunnid>

Eesti Statistikaamet (2023). RV021: RAHVASTIK SOO JA VANUSERÜHMA JÄRGI, 1. JAANUAR [statistika andmebaas]. Kasutatud 23.01.2024, https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021/table/tableViewLayout2

Gazzaniga, M. S. (2013) Who's in Charge? Free Will and the Science of the Brain, *World Futures*, 69(2), 102-118. doi:10.1080/02604027.2012.762205f

Gortfelder, M. (2020). Mõnda lapsesaamise motiividest Eestis. *Demograafia blogi*. Kasutatud 06.05.2024, https://demograafia30.weebly.com/blog_22.html

Hoffman, L. W. (1975). The Value of Children to Parents and the Decrease in Family Size. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 119(6), 430-438. Kasutatud 24.01.24, <https://www.jstor.org/stable/986377>

Johnson-Hanks, J.A., Bachrach, C.A., Morgan, S.P., Kohler, HP. (2011). The Theory of Conjunctural Action. In: Understanding Family Change and Variation. Understanding Population Trends and Processes, vol 5. Springer, Dordrecht. doi:https://doi.org/10.1007/978-94-007-1945-3_1

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015) *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Kasutatud 04.05.2024, <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/>

Kasearu, K. Kutsar, D. (2003). Perekonna ideaalkujundid ja nende realiseerumise võimalikkus. D. Kutsar (toim). *Millist perepoliitikat me vajame?* (lk 71-101). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Laherand, M-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Kirjastus Infotrükk.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). Intervjuu. Kasutatud 23.04.2024, <https://samm.ut.ee/intervjuu>

Martin, L. J. (2017). Pushing for the perfect time: Social and biological fertility. *Women's Studies International Forum*, 62, 91-98. doi:<https://doi.org/10.1016/j.wsif.2017.04.004>

Mayer, B. ja Trommsdorff, G. (2010). Adolescent's Value of Children and Their Intentions to Have Children. A Cross-Cultural and Multilevel Analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41(5-6), 671- 689. doi:<https://doi.org/10.1177/0022022110372195>

Nauck, B. (2005). Changing value of children: An action theory of fertility behavior and intergenerational relationships in cross-cultural comparison. Friedlmeier, W., Chakkarath, P. and Schwarz, B. (toim), *Culture and human development: The importance of cross-cultural research to the social sciences* (lk 183-202). Hove: Psychology Press

Nock, S. L. (1995). A Comparison of Marriages and Cohabiting Relationships. *Journal of Family Issues*, 16(1), 53-76. doi:[10.1177/019251395016001004](https://doi.org/10.1177/019251395016001004)

Olev, A. ja Alumäe, T. (2022) „Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service". *Baltic J. Modern Computing*, 10 (3), 409–421. doi:<https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>

Oras, K. (2003). Perekonda soovitav laste arv ja ootused riigi perepoliitikale. D. Kutsar (toim). *Millist perepoliitikat me vajame?* (lk 71-101). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Pärli, M. (2024). Professor: sündimust mõjutavad majandus ja poliitika. *Err*, 18. veebruar. Kasutatud 14.02.2024, <https://www.err.ee/1609226466/professor-sundimust-mojutavad-majandus-ja-poliitika>

Pere Sihtkapital. (2021). *Pere Sihtkapital: enamik naisi leiab, et emaks olemine on naise elus kõige tähtsam roll*. Kasutatud 14.02.2024, https://peresihtkapital.ee/app/uploads/2021/05/Pressiteade_Rahvastikubaromeeter_II_emadep%C3%A4ev_20210509.pdf

Peterson, B.D., Peterson, Pirritano, M., Tucker, L., Lampic, C. (2012). Fertility awareness and parenting attitudes among American male and female undergraduate university students, *Human Reproduction*, 27(5), 1375–1382. doi:<https://doi.org/10.1093/humrep/des011>

Rackin, H.M., Bachrach, C.A. (2016). Assessing the predictive Value of Fertility Expectations Through a Cognitive-Social Model. *Population Research and Policy Review*, 35, 527 - 557. doi:10.1007/s11113-016-9395-z

Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. Kasutatud, 04.05.2024, <https://samm.ut.ee/valimid>

Svanberg, A., S.Lampic, C., Karlström, P-O, Tydén, T. (2006). Attitudes toward parenthood and awareness of fertility among postgraduate students in Sweden. *Gender Medicine*, 3(3), 187-195. doi:10.1016/S1550-8579(06)80207-X

Suija, H. (2018). *Eesti meeste ja naiste kolme või enama lapse saamise soovid 21. sajandi alguses*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava.

Suija, H. (2020). *Vabatahtlik lastetus: põhjused, miks Eesti mehed ja naised ei soovi lapsi saada*. Magistritöö. Tartu Ülikool, Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava.

Tanturri, Maria Letizia, Melinda Mills, Anna Rotkirch, Tomáš Sobotka, Judit Takács, Anneli Miettinen, Critina Faludi, Venetia Kantsa, and Despina Nasiri (2015). *State-of-the-art report. Childlessness in Europe*. Families and Societies Working Paper Series. Kasutatud 31.01.24 <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2015/03/WP32TanturriEtAl2015.pdf>

Thompson, R., Lee, C. (2011) Sooner or later? Young Australian men's perspectives on timing of parenthood. *Journal of Health Psychology*, 16(5), 807–818. doi: 0.1177/1359105310392091

Turu-uuringute AS. (2020). *Noorte pereuuring 2020*. Kasutatud 20.01.2024, https://peresihtkapital.ee/app/uploads/2020/07/2020-06-27-Aruanne_-Noorte-pereuuring-2020.pdf

Vender, D. (2022). *EESTI GÜMNAASIUMIEALISTE (16–19-AASTASTE) NOORTE SÜNDIMUSKAVATSUSTE ANALÜÜS*. Magistritöö. Tartu Ülikool, peremeditsiini ja rahvatervishoiu instituut.

Vikat, A., Spe der, Z., Beets, G., Billari, F. C., Bühler, C., Desesquelles, A., Fokkema, T., Hoem, J.M., MacDonald, A., Neyer, G., Pailhé, A., Pinnelli, A., Solaz, A. (2007). Generations and gender survey (GGS): Towards a better understanding of relationships and processes in the life course. *Demographic Research*, 17(14), 389-439. doi:10.4054/DemRes.2007.17.14

Virtala, A., Vilska, S., Huttunen, T., Kunttu K. (2011). Childbearing, the desire to have children, and awareness about the impact of age on female fertility among Finnish university students, *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care* 16(2), 108-115, doi:10.3109/13625187.2011.553295

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Indria-Kristine Ilves,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Laste saamine - teadlik kavatsus või loomulik elu osa?, mille juhendaja on Kairi Kasearu, PhD, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Indria-Kristine Ilves

27.05.2024